
REDAKTORZY SERII

Łukasz Błaszczak, Michał Bieniak

Spory sądowe w sprawach budowlanych

Wszczęcie i przebieg
postępowania

REDAKCJA NAUKOWA

Michał Bieniak

AUTORZY

Łukasz Bernatowicz

Michał Bieniak, Piotr Biernatowski

Adriana Gostępska, Jakub Janeta

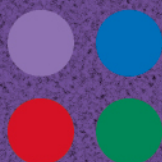
Natalia Jodłowska

Mateusz Koźuchowicz

Wiktor P. Matysiak, Rafał Morek

Łukasz Wydra, Antoni Żukowski

Prawo Sądowe

 Wolters Kluwer

REDAKTORZY SERII

Łukasz Błaszczak, Michał Bieniak

Spory sądowe w sprawach budowlanych

**Wszczęcie i przebieg
postępowania**

REDAKCJA NAUKOWA

Michał Bieniak

AUTORZY

Łukasz Bernatowicz

Michał Bieniak, Piotr Biernatowski

Adriana Gostępska, Jakub Janeta

Natalia Jodłowska

Mateusz Koźuchowicz

Wiktor P. Matysiak, Rafał Morek

Łukasz Wydra, Antoni Żukowski

 Wolters Kluwer

WARSZAWA 2026

Stan prawny na 1 marca 2026 r.

Recenzent

Dr hab. Marcin Dziurda, profesor Uniwersytetu Warszawskiego

Wydawczyni

Małgorzata Stańczak

Redaktorka prowadząca

Katarzyna Gierłowska

Opracowanie redakcyjne

Violet Design

Projekt okładek serii

Wojtek Janikowski

Poszczególne części opracowali:

Łukasz Bernatowicz – rozdział III

Michał Bieniak – Wstęp, rozdział I pkt 1, 4, rozdział IX

Piotr Biernatowski, Mateusz Kozuchowicz – rozdział IV

Adriana Gostępska – rozdział VIII

Jakub Janeta – rozdział V pkt 1–3

Natalia Jodłowska – rozdział II

Wiktor P. Matysiak – rozdział V pkt 4–7

Rafał Morek – rozdział I pkt 2, 3, rozdział VI

Łukasz Wydra – rozdział VII

Antoni Żukowski – rozdział I pkt 5–7

prawolubni

Ta książka jest wspólnym dziełem twórcy i wydawcy. Prosimy, byś przestrzegał przysługujących im praw. Książkę możesz udostępnić osobom bliskim lub osobiście znanym, ale nie publikuj jej w internecie. Jeśli cytujesz fragmenty, nie zmieniaj ich treści i koniecznie zaznacz, czyje to dzieło. A jeśli musisz skopiować część, rób to jedynie na użytek osobisty.

Szanujmy prawo i własność

Więcej na www.legalnakultura.pl

Polska Izba Książki

© Copyright by Wolters Kluwer Polska Sp. z o.o., 2026

ISBN 978-83-8438-113-7

Wolters Kluwer Polska Sp. z o.o.

Dział Zarządzania Prawami Autorskimi i Treściami

01-208 Warszawa, ul. Przyokopowa 33

tel. +48 692 477 076

e-mail: PL-ksiazki@wolterskluwer.com

księgarnia internetowa www.profinfo.pl

SPIS TREŚCI

Wykaz skrótów	17
Wstęp	19
Rozdział I	
Zagadnienia ogólne	21
1. Zakres opracowania	21
2. Wzorce kontraktowe FIDIC i ich znaczenie w sporach budowlanych	22
2.1. Uwagi wprowadzające	22
2.2. Fédération Internationale des Ingénieurs-Conseils – Międzynarodowa Federacja Inżynierów Konsultantów (FIDIC)	23
2.3. Zarys historii wzorców kontraktowych FIDIC.....	24
2.4. Rodzaje i struktura wzorców kontraktowych FIDIC.....	25
2.5. Wzorce kontraktowe FIDIC w Polsce.....	27
2.6. Charakter prawny wzorców kontraktowych FIDIC	28
2.7. Rozwiązywanie sporów wynikających z umów zawartych z wykorzystaniem wzorców kontraktowych FIDIC.....	30
2.8. Wzorce kontraktowe FIDIC w sporach sądowych i arbitrażowych w Polsce.....	32
2.9. Złote Zasady FIDIC. Próby przeciwdziałania niewłaściwym modyfikacjom Warunków Kontraktowych FIDIC	35
3. Dowód z opinii biegłego z uwzględnieniem odrębności w postępowaniu arbitrażowym.....	37
3.1. Uwagi wprowadzające	37
3.2. Źródła norm dotyczących udziału biegłych w sporach budowlanych...	39
3.3. Wiadomości specjalne i rola biegłego.....	41
3.4. Zakresy specjalizacji biegłych w sporach budowlanych.....	43
3.5. Biegli w praktyce sądowej – uwagi krytyczne.....	45
3.6. Przeprowadzanie dowodu z opinii biegłego w arbitrażu – podstawowe zasady	46
3.7. Zasada kontrydiktoryjności w przeprowadzeniu dowodu z opinii biegłego	49

3.8. Biegli wyznaczani przez sąd i biegli powoływani przez strony.....	50
3.9. Prawo stron do zajęcia stanowisk co do kandydatury biegłego powoływanego przez sąd.....	52
3.10. Kwalifikacje merytoryczne i brak konfliktu interesów biegłego.....	54
3.11. Określenie zasad pracy biegłego.....	55
3.12. Weryfikowalność opinii i szczegółowe zasady współpracy z biegłymi.....	55
4. Umowa o roboty budowlane.....	56
4.1. Uwagi ogólne.....	56
4.2. Kwalifikacja normatywna umowy o roboty budowlane.....	57
4.3. Charakterystyka umowy o roboty budowlane.....	59
4.3.1. Uwagi ogólne.....	59
4.3.2. Pojęcie obiektu jako kryterium odróżnienia umowy o roboty budowlane od umowy o dzieło.....	60
4.3.3. Strony umowy o roboty budowlane.....	63
4.3.4. Forma umowy.....	64
4.3.5. Wynagrodzenie.....	65
4.3.6. Projekt.....	68
4.4. Stosowanie przepisów o umowie o dzieło do umowy o roboty budowlane.....	69
4.4.1. Odpowiednie zastosowanie przepisów o umowie o dzieło.....	69
4.4.2. Zastosowanie przepisów o umowie o dzieło <i>per analogiam</i>	71
4.5. Stosowanie przepisów o umowie o roboty budowlane do innych umów.....	72
4.6. Przedawnienie.....	73
5. Umowa konsorcjum.....	74
5.1. Wprowadzenie.....	74
5.2. Brak regulacji dotyczących funkcjonowania konsorcjum.....	75
5.3. Różne modele umowy konsorcjum.....	79
5.4. Konsorcjum a spółka cywilna.....	80
6. Konsorcjanci w postępowaniu cywilnym.....	83
6.1. Uwagi ogólne.....	83
6.2. Legitymacja procesowa czynna członków konsorcjum.....	86
6.3. Legitymacja procesowa bierna członków konsorcjum.....	89
6.4. Konsorcjum a mediacja i arbitraż.....	90
7. Kara umowna.....	93
7.1. Uwagi ogólne.....	93
7.2. Rys historyczny.....	94
7.3. Kara umowna według Kodeksu cywilnego.....	96
7.4. Swoboda stron w kształtowaniu postanowień dotyczących kar umownych.....	97
7.5. Kary umowne w Prawie zamówień publicznych.....	98
7.6. Typowe kary zastrzegane w umowach o roboty budowlane.....	99

7.7. Sporne w orzecznictwie i doktrynie kwestie dotyczące kary umownej	100
7.7.1. Maksymalna wysokość kary umownej	101
7.7.2. Kumulacja kar umownych	106
7.7.3. Wierzycielska kara umowna	108
7.7.4. Kara umowna a zastrzeżenie gwarancyjne.....	110
7.7.5. Sposób realizacji żądania miarkowania kary umownej.....	111

Rozdział II

Powództwo generalnego wykonawcy o zapłatę wynagrodzenia.....	119
1. Przesłanki materialnoprawne.....	119
1.1. Uwagi ogólne. Źródła roszczeń wykonawcy o zapłatę wynagrodzenia...	119
1.2. Spory dotyczące rodzaju wynagrodzenia	122
1.3. Spory dotyczące odbiorów robót.....	125
1.4. Spory dotyczące prac dodatkowych i zamiennych.....	128
1.5. Spory dotyczące przedłużenia realizacji inwestycji	136
1.6. Spory dotyczące płatności na rzecz podwykonawców jako warunek wypłaty wynagrodzenia wykonawcy	140
2. Właściwość sądu i wymogi formalne pozwu	142
2.1. Właściwość rzeczowa.....	142
2.2. Właściwość miejscowa.....	142
2.3. Postępowanie odrębne w sprawach gospodarczych	144
2.4. Wymogi formalne pozwu	146
2.5. Opłata sądowa od pozwu	147
3. Legitymacja procesowa.....	147
4. Zabezpieczenie powództwa.....	151
5. Przebieg postępowania	153
5.1. Odrębności postępowania w sprawach gospodarczych.....	153
5.2. Skierowanie stron do mediacji	157
5.3. Postępowanie dowodowe	158
6. Wyrokowanie i skutki wyroku	159
7. Zaskarżenie wyroku. Zarzuty procesowe i zarzuty materialnoprawne	161
7.1. Postępowanie apelacyjne.....	161
7.2. Postępowanie kasacyjne	163

Rozdział III

Powództwo podwykonawcy o zapłatę wynagrodzenia	165
1. Przesłanki materialnoprawne.....	165
1.1. Uwagi ogólne.....	165
1.1.1. Wprowadzenie.....	165
1.1.2. Obowiązek osobistego świadczenia a prawo posłużenia się podwykonawcami.....	166
1.1.3. Umowa o roboty budowlane	166

1.1.4. Podwykonawstwo robót budowlanych.....	166
1.2. Ogólne przesłanki powstania roszczenia o zapłatę wynagrodzenia podwykonawcy	167
1.2.1. Uwagi ogólne.....	167
1.2.2. Powstanie roszczenia.....	170
1.2.3. Wymagalność roszczenia	172
1.2.4. <i>Pay when paid, pay if paid</i>	172
1.2.5. Odpowiedzialność inwestora i zamawiającego za zapłatę wynagrodzenia.....	174
1.3. Przesłanki odpowiedzialności inwestora na gruncie Kodeksu cywilnego.....	176
1.3.1. Uwagi ogólne.....	176
1.3.2. Tryb umowy	176
1.3.3. Tryb zgłoszeniowy.....	177
1.3.4. Odpowiedzialność solidarna inwestora z wykonawcą (generalnym wykonawcą).....	179
1.4. Przesłanki odpowiedzialności zamawiającego na gruncie Prawa zamówień publicznych	181
1.4.1. Uwagi ogólne.....	181
1.4.2. Akceptacja umowy podwykonawczej przez zamawiającego.....	181
1.4.3. Wyjątki.....	182
1.4.4. Skutki przedłożenia umowy podwykonawczej po terminie	183
1.4.5. Uchylanie się od zapłaty przez pierwotnie zobowiązanego z umowy podwykonawczej.....	183
1.4.6. Charakter odpowiedzialności zamawiającego na gruncie Prawa zamówień publicznych za zapłatę wynagrodzenia podwykonawcy.....	184
1.4.7. Powstanie roszczeń regresowych inwestora (zamawiającego) wobec wykonawcy (generalnego wykonawcy)	185
1.5. Powstanie roszczenia wobec inwestora (zamawiającego) a byt prawny umowy głównej	185
2. Właściwość sądu i wymogi formalne pozwu	187
2.1. Właściwość miejscowa sądu	187
2.2. Zapis na sąd polubowny	188
2.3. Wymogi formalne pozwu	188
3. Legitymacja procesowa.....	190
4. Zabezpieczenie powództwa.....	191
4.1. Uwagi ogólne.....	191
4.2. Wniosek o udzielenie zabezpieczenia.....	191
4.3. Orzeczenie w przedmiocie zabezpieczenia.....	192
4.4. Sposoby zabezpieczenia.....	192
4.5. Upadek zabezpieczenia.....	192
4.6. Koszty zabezpieczenia	193

5. Przebieg postępowania	193
5.1. Wszczęcie postępowania	193
5.2. Uprzednia próba pozasądowego rozwiązania sporu – wezwanie do zapłaty.....	193
5.3. Odpowiedź na pozew i dalsza wymiana pism przygotowawczych.....	193
5.4. Postępowanie mediacyjne	194
5.5. Posiedzenie przygotowawcze i plan rozprawy	195
5.6. Rozstrzygnięcie sprawy na posiedzeniu niejawnym.....	196
5.7. Twierdzenia i dowody.....	197
5.8. Ciężar dowodu	197
5.9. Zamknięcie rozprawy i orzeczenie	198
6. Wyrokowanie i skutki wyroku	198

Rozdział IV

Postępowanie z gwarancji zapłaty z art. 649¹ k.c.	201
1. Wprowadzenie	201
2. Przesłanki materialnoprawne.....	203
2.1. Uwagi ogólne.....	203
2.2. Przesłanki roszczenia	210
2.2.1. Uwagi ogólne.....	210
2.2.2. Roszczenie o udzielenie gwarancji zapłaty	210
2.2.3. Treść gwarancji zapłaty.....	212
2.2.4. Ustalenie treści gwarancji zapłaty a ochrona stron.....	217
2.2.5. Roszczenie o zapłatę z gwarancji zapłaty.....	218
3. Właściwość sądu i wymogi formalne pozwu.....	219
3.1. Właściwość sądu.....	219
3.1.1. Uwagi ogólne.....	219
3.1.2. Majątkowy charakter roszczenia.....	220
3.1.3. Postępowania odrębne	220
3.1.4. Postępowanie w sprawach gospodarczych.....	221
3.2. Wymogi formalne pozwu	224
4. Legitymacja procesowa.....	226
4.1. Uwagi ogólne.....	226
4.2. Legitymacja inwestora	226
4.3. Zmiany legitymacji procesowej.....	227
5. Zabezpieczenie powództwa.....	228
6. Przebieg postępowania	230
6.1. Uwagi wstępne	230
6.2. Ustalenie kręgu podmiotowego stron postępowania.....	231
6.3. Twierdzenia i dowody.....	231
6.4. Interwencja uboczna	233
6.5. Zarzut potrącenia	234
7. Wyrokowanie i skutki wyroku	236

7.1. Uwagi wstępne.....	236
7.2. Rodzaj wyroku.....	236
7.3. Treść wyroku.....	237
7.4. Skutki wyroku.....	237
8. Zaskarżenie wyroku. Zarzuty procesowe i zarzuty materialnoprawne	238
8.1. Uwagi ogólne.....	238
8.2. Zarzuty apelacji.....	238
8.2.1. Uwagi ogólne.....	238
8.2.2. Zarzuty procesowe.....	239
8.2.3. Zarzuty materialnoprawne.....	241
8.3. Skarga kasacyjna.....	242

Rozdział V

Postępowanie o naprawienie szkody powstałej na terenie budowy	245
1. Przesłanki powództwa.....	245
1.1. Uwagi ogólne.....	245
1.2. <i>Ratio legis</i> i znaczenie art. 652 k.c.....	246
1.3. Odpowiedzialność za szkodę na terenie budowy	246
1.3.1. Odpowiedzialność inwestora.....	246
1.3.2. Odpowiedzialność wykonawcy	247
1.4. Teren budowy.....	250
1.5. Protokolarne przekazanie terenu budowy.....	250
1.6. Ramy czasowe odpowiedzialności wykonawcy	251
2. Właściwość sądu i wymagania formalne pozwu.....	253
2.1. Uwagi ogólne.....	253
2.2. Postępowania w sprawie o naprawienie szkody na terenie budowy	253
2.3. Właściwość sądu.....	255
2.3.1. Właściwość rzeczowa.....	255
2.3.2. Właściwość miejscowa.....	255
2.4. Wymagania formalne powództwa.....	256
3. Legitymacja procesowa.....	257
3.1. Uwaga ogólna.....	257
3.2. Legitymowany czynnie.....	257
3.3. Legitymowany biernie	258
3.4. Przekształcenie podmiotowe powództwa.....	258
4. Zabezpieczenie powództwa.....	258
5. Przebieg postępowania	263
6. Wyrokowanie i skutki wyroku	264
7. Zaskarżenie wyroku. Zarzuty procesowe i zarzuty materialnoprawne	268

Rozdział VI

Postępowanie o naprawienie wad.....	273
1. Uwagi wprowadzające	273

2. Podstawy prawne.....	275
3. Przesłanki powództwa.....	277
3.1. Uwagi wprowadzające	277
3.2. Rękojmia	277
3.2.1. Wady fizyczne lub prawne	277
3.2.2. Terminy, zawiadomienie o wadzie i inne warunki realizacji uprawnień	281
3.2.3. Wybór uprawnienia przez inwestora	285
3.3. Gwarancja jakości.....	287
3.3.1. Oświadczenie gwarancyjne. Gwarancje bankowe i ubezpieczeniowe	287
3.3.2. Zgłoszenie wady w terminie.....	290
3.3.3. Skierowanie roszczenia zgodnego z treścią gwarancji.....	290
3.4. Wykonanie zastępcze.....	291
3.5. Kary umowne i roszczenie odszkodowawcze.....	293
3.6. Rozliczenie zabezpieczenia należytego wykonania umowy	295
4. Właściwość sądu i wymogi formalne pozwu.....	296
4.1. Właściwość sądu.....	296
4.2. Wymogi formalne pozwu	297
5. Legitymacja procesowa.....	297
5.1. Inwestor (zamawiający) i inwestor zastępczy.....	297
5.2. Generalny wykonawca.....	300
5.3. Konsorcjum, spółka cywilna lub inne formy wspólnej realizacji robót budowlanych.....	301
5.4. Podwykonawca	302
5.5. Gwarant	305
5.6. Dostawcy materiałów i urządzeń wbudowywanych do obiektu budowlanego, usługodawcy i uczestnicy łańcucha dostaw	306

Rozdział VII

Postępowanie o ustalenie nieistnienia zobowiązania do zapłaty

wynagrodzenia z umowy o roboty budowlane.....	309
1. Przesłanki powództwa.....	309
1.1. Uwagi ogólne.....	309
1.2. Charakterystyka prawna powództwa o ustalenie nieistnienia zobowiązania do zapłaty wynagrodzenia.....	310
1.2.1. Charakter prawny powództwa. Podstawa prawna powództwa o ustalenie nieistnienia zobowiązania do zapłaty wynagrodzenia.....	310
1.2.2. Przesłanki zastosowania art. 189 k.p.c. przy powództwie o ustalenie nieistnienia zobowiązania do zapłaty wynagrodzenia.....	312

1.2.3. Dopuszczalność żądania ustalenia nieistnienia zobowiązania do zapłaty wynagrodzenia.....	313
1.2.4. Przedawnienie roszczenia o ustalenie nieistnienia zobowiązania do zapłaty wynagrodzenia.....	321
2. Właściwość sądu i wymogi formalne pozwu.....	322
2.1. Właściwość sądu.....	322
2.1.1. Uwagi ogólne.....	322
2.1.2. Właściwość rzeczowa.....	323
2.1.3. Właściwość miejscowa.....	323
2.1.4. Właściwość przemienna.....	323
2.1.5. Właściwość wyłączna.....	324
2.1.6. Przepisy szczególne dotyczące właściwości miejscowej.....	324
2.2. Wymogi formalne pozwu.....	325
3. Legitymacja procesowa.....	336
3.1. Uwagi ogólne.....	336
3.2. Legitymacja czynna.....	338
3.3. Legitymacja bierna.....	340
4. Zabezpieczenie powództwa (w tym zagadnienia związane z sytuacją, kiedy udzielona została gwarancja bankowa lub ubezpieczeniowa).....	341
5. Przebieg postępowania.....	344
5.1. Uwagi wstępne.....	344
5.2. Wzajemna relacja postępowań.....	346
5.2.1. Uwagi ogólne.....	346
5.2.2. <i>Lis pendens</i>	347
5.2.3. <i>Res iudicata</i>	349
5.2.4. Relacja do innych postępowań.....	349
5.3. Twierdzenia i dowody.....	351
5.4. Postępowanie dowodowe.....	353
6. Wyrokowanie i skutki wyroku.....	355
7. Zaskarżenie wyroku. Zarzuty procesowe i zarzuty materialnoprawne.....	357
7.1. Uwagi ogólne.....	357
7.2. Zarzuty naruszenia prawa materialnego.....	358
7.3. Zarzuty naruszenia prawa procesowego mające wpływ na wynik sprawy.....	359

Rozdział VIII

Postępowanie ze skargi na orzeczenie Krajowej Izby Odwoławczej.....	361
1. Przesłanki skargi.....	361
1.1. Uwagi ogólne.....	361
1.2. <i>Gravamen</i>	362
1.3. Zaskarżenie orzeczenia Krajowej Izby Odwoławczej.....	364
1.4. Zaskarżenie postanowienia Prezesa Krajowej Izby Odwoławczej.....	365
2. Właściwość sądu. Wymagania formalne skargi.....	366

2.1. Właściwość sądu.....	366
2.2. Sposób wniesienia skargi.....	366
2.3. Przeciwnik skargi.....	367
2.4. Termin.....	369
2.5. Wymogi formalne	371
2.5.1. Uwagi ogólne.....	371
2.5.2. Wymogi pisma procesowego.....	371
2.5.3. Oznaczenie wartości przedmiotu zaskarżenia.....	372
2.5.4. Oznaczenie zaskarżonego orzeczenia.....	373
2.5.5. Zakres zaskarżenia	373
2.5.6. Przytoczenie zarzutów i zwięzłe ich uzasadnienie	373
2.5.7. Wskazanie dowodów.....	375
2.5.8. Wniosek o uchylenie lub o zmianę orzeczenia.....	376
2.6. Przesłanie odpisu skargi przeciwnikowi.....	377
2.7. Opłata.....	377
2.7.1. Opłata od skargi na orzeczenie Krajowej Izby Odwoławczej.....	377
2.7.2. Opłata od skargi na postanowienie Prezesa Krajowej Izby Odwoławczej.....	381
2.7.3. Opłata od skargi dotyczącej kosztów postępowania odwoławczego.....	381
2.7.4. Zwolnienie od kosztów sądowych.....	381
3. Legitymacja do zaskarżenia orzeczenia Krajowej Izby Odwoławczej.....	382
3.1. Uwagi ogólne.....	382
3.2. Odwołujący jako strona.....	383
3.3. Zamawiający jako strona.....	384
3.4. Uczestnicy postępowania.....	386
3.5. Prezes Urzędu Zamówień Publicznych.....	387
3.6. Uprawnione organizacje oraz Rzecznik Małych i Średnich Przedsiębiorców.....	387
3.6.1. Uprawnione organizacje.....	387
3.6.2. Rzecznik Małych i Średnich Przedsiębiorców	388
3.7. Interwencja uboczna	388
3.8. Podmioty pozbawione legitymacji do wnoszenia środków zaskarżenia	389
4. Zabezpieczenie roszczeń.....	390
4.1. Uwagi ogólne.....	390
4.2. Przesłanki zabezpieczenia roszczenia w postępowaniu skargowym....	391
4.3. Sposób zabezpieczenia.....	392
4.4. Dopuszczalność zabezpieczenia w postępowaniu skargowym. Rozbieżność doktryny i orzecznictwa.....	393
4.5. Niedopuszczalność zażalenia	396
4.6. Argumenty za dopuszczalnością wnioskowania o udzielenie zabezpieczenia roszczenia w postępowaniu skargowym	396

5. Przebieg postępowania	399
5.1. Uwagi ogólne. Odpowiednie stosowanie przepisów o apelacji	399
5.2. Wstępne badanie skargi.....	400
5.3. Zakaz rozszerzania żądania lub występowania z nowymi żądaniami...	401
5.4. Zakaz orzekania co do zarzutów niezawartych w odwołaniu.....	403
5.5. Odrzucenie skargi	404
5.5.1. Uwagi ogólne	404
5.5.2. Upływ terminu na wniesienie skargi.....	405
5.5.3. Nieuzupełnienie braków skargi.....	406
5.5.4. Niedopuszczalność skargi z innych przyczyn	407
5.6. Przywrócenie terminu	407
5.7. Ciężar dowodu, że oferta nie zawiera rażąco niskiej ceny	410
5.8. Termin rozpoznania sprawy	413
5.9. Rozpoznanie skargi przez sąd	414
6. Rozstrzygnięcie	415
6.1. Uwagi ogólne.....	415
6.2. Rozstrzygnięcia sądu.....	415
6.2.1. Uwagi ogólne	415
6.2.2. Oddalenie skargi	415
6.2.3. Uwzględnienie skargi.....	416
6.2.4. Brak możliwości wydania orzeczenia o charakterze kasatoryjnym	420
6.3. Koszty postępowania	421
7. Zaskarżenie wyroku. Zarzuty procesowe i zarzuty materialnoprawne	422
7.1. Skarga kasacyjna – legitymacja	422
7.2. Termin.....	426
7.3. Podstawy skargi kasacyjnej.....	426
7.4. Wniosek o przyjęcie do rozpoznania i jego uzasadnienie.....	428
7.5. Opłata od skargi kasacyjnej.....	429

Rozdział IX

Postępowanie o ukształtowanie w związku ze zmianą stosunków po zawarciu umowy o roboty budowlane

1. Przesłanki materialnoprawne.....	431
1.1. Klauzula <i>rebus sic stantibus</i>	431
1.2. Stosunek art. 357 ¹ i 632 § 2 k.c.....	433
1.3. Przesłanki zastosowania art. 357 ¹ k.c.	434
1.3.1. Uwagi ogólne	434
1.3.2. Nadzwyczajna zmiana stosunków	435
1.3.3. Wystąpienie nadmiernych trudności lub groźby rażącej straty...	439
1.3.4. Związek przyczynowy	441
1.3.5. Nieprzewidywalność wpływu nadzwyczajnej zmiany stosunków na zobowiązanie.....	442

1.4. Przesłanki zastosowania art. 632 § 2 k.c. (odrębności w stosunku do art. 357 ¹ k.c.).....	443
2. Właściwość sądu i wymogi formalne pozwu.....	444
2.1. Właściwość sądu.....	444
2.2. Wymagania formalne pozwu.....	445
2.2.1. Uwagi ogólne.....	445
2.2.2. Wartość przedmiotu sporu, wysokość opłaty od pozwu.....	446
3. Legitymacja procesowa.....	446
3.1. Uwagi ogólne.....	446
3.2. Legitymacja procesowa czynna.....	447
3.3. Legitymacja procesowa bierna.....	448
3.4. Interwencja uboczna.....	448
4. Zabezpieczenie powództwa.....	450
4.1. Uwagi ogólne.....	450
4.2. Opłata sądowa.....	452
4.3. Sposób zabezpieczenia.....	452
5. Przebieg postępowania.....	452
6. Wyrokowanie i skutki wyroku.....	453
7. Zaskarżenie wyroku. Zarzuty procesowe i zarzuty materialnoprawne.....	455
Bibliografia.....	457
O autorach.....	473

WYKAZ SKRÓTÓW

Akty prawne

- EKPC – Konwencja o ochronie praw człowieka i podstawowych wolności sporządzona w Rzymie 4.11.1950 r. (Dz.U. z 1993 r. Nr 61, poz. 284 ze zm.)
- Konstytucja RP – Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej z 2.04.1997 r. (Dz.U. Nr 78, poz. 483 ze zm.)
- k.c. – ustawa z 23.04.1964 r. – Kodeks cywilny (Dz.U. z 2025 r. poz. 1071 ze zm.)
- k.k. – ustawa z 6.06.1997 r. – Kodeks karny (Dz.U. z 2025 r. poz. 383 ze zm.)
- k.p.a. – ustawa z 14.06.1960 r. – Kodeks postępowania administracyjnego (Dz.U. z 2025 r. poz. 1691)
- k.p.c. – ustawa z 17.11.1964 r. – Kodeks postępowania cywilnego (Dz.U. z 2024 r. poz. 1568 ze zm.)
- k.s.h. – ustawa z 15.09.2000 r. – Kodeks spółek handlowych (Dz.U. z 2024 r. poz. 18 ze zm.)
- k.z. – rozporządzenie Prezydenta Rzeczypospolitej z 27.10.1933 r. – Kodeks zobowiązań (Dz.U. Nr 82, poz. 598 ze zm.)
- pr. bank. – ustawa z 29.08.1997 r. – Prawo bankowe (Dz.U. z 2024 r. poz. 1646 ze zm.)
- pr. bud. – ustawa z 7.07.1994 r. – Prawo budowlane (Dz.U. z 2025 r. poz. 418 ze zm.)
- p.u.s.p. – ustawa z 27.07.2001 r. – Prawo o ustroju sądów powszechnych (Dz.U. z 2024 r. poz. 334 ze zm.)
- p.z.p. – ustawa z 11.09.2019 r. – Prawo zamówień publicznych (Dz.U. z 2024 r. poz. 1320 ze zm.)
- p.z.p. z 2004 r. – ustawa z 29.01.2004 r. – Prawo zamówień publicznych (Dz.U. z 2019 r. poz. 1843 ze zm.)
- u.k.s.c. – ustawa z 28.07.2005 r. o kosztach sądowych w sprawach cywilnych (Dz.U. z 2025 r. poz. 1228)

Czasopisma i publikatory

- M.Praw. – Monitor Prawniczy
- OSNC – Orzecnictwo Sądu Najwyższego Izba Cywilna
- OSNC-ZD – Orzecnictwo Sądu Najwyższego Izba Cywilna – Zbiór Dodatkowy
- OSNP – Orzecnictwo Sądu Najwyższego Izba Pracy
- OSP – Orzecnictwo Sądów Polskich

OSPika	-	Orzecznictwo Sądów Polskich i Komisji Arbitrażowych
OTK-A	-	Orzecznictwo Trybunału Konstytucyjnego – Seria A
PiP	-	Państwo i Prawo
PPC	-	Polski Proces Cywilny
PPH	-	Przegląd Prawa Handlowego
PS	-	Przegląd Sądowy

Inne

FIDIC	-	Fédération Internationale des Ingénieurs-Conseils – Międzynarodowa Federacja Inżynierów Konsultantów
KIO	-	Krajowa Izba Odwoławcza
SA	-	sąd apelacyjny
SN	-	Sąd Najwyższy
SO	-	sąd okręgowy
TK	-	Trybunał Konstytucyjny
Warunki Kontraktowe	-	wzorce kontraktowe publikowane przez Międzynarodową Federację Inżynierów Konsultantów (Fédération Internationale des Ingénieurs-Conseils).
FIDIC		

WSTĘP

Opracowanie to jest kolejną pozycją z serii „Prawo Sądowe”, zapoczątkowanej książką zatytułowaną *Spory korporacyjne ze stosunku spółki w spółkach kapitałowych*. Przedmiotem niniejszej publikacji są spory budowlane, a jej celem – kompleksowe przedstawienie sporów sądowych związanych z umową o roboty budowlane.

Przez kompleksowe przedstawienie sporów związanych z umową o roboty budowlane należy rozumieć zarówno omówienie zagadnień materialnoprawnych, jak i procesowych. Jednocześnie, podobnie jak w przypadku poprzednich opracowań z tej serii, książka ta ma łączyć dwa ujęcia: naukowe i praktyczne. W związku z tym do udziału w pracach nad nią zostali zaproszeni autorzy zajmujący się w praktyce opisywanymi przez nich zagadnieniami.

Należy podkreślić, że każdy z autorów samodzielnie odpowiada za treść poszczególnych rozdziałów. W ramach procesu redakcji nie zmierzałem więc do ujednoczenia poglądów autorów. Jest to koncepcja, która została przyjęta w odniesieniu do pierwszej z książek opublikowanych w tej serii, i w ramach niniejszego opracowania została utrzymana. Czytelnik może więc znaleźć niekiedy odmienne poglądy na to samo zagadnienie w różnych rozdziałach publikacji, co jednak nie wynika z nieuwagi autorów, lecz z założenia, zgodne z którym każdy z nich prezentuje własne poglądy. To założenie ma służyć pobudzeniu dyskusji oraz przedstawieniu różnych możliwych interpretacji tych samych przepisów oraz ich uzasadnienia.

Opracowanie jest skierowane do wszystkich prawników pracujących dla sektora budowlanego lub rozstrzygających spory związane z umowami o roboty budowlane. Jego adresatami są więc nie tylko sędziowie i nie tylko ci spośród adwokatów i radców prawnych, którzy reprezentują strony w procesie, ale również ci, którzy przygotowują umowy zawierane w ramach procesu budowlanego. Mam nadzieję, że znajdą oni w tej książce cenne uwagi ułatwiające wykonywanie zawodu, a młodzi prawnicy – niekiedy gotowe rozwiązania nurtujących ich problemów.

Michał Bieniak

Rozdział I

ZAGADNIENIA OGÓLNE

1. Zakres opracowania

Rozpoczynając prace nad niniejszą książką jako jej redaktor naukowy, stanąłem przed trudnym obowiązkiem określenia jej zakresu tematycznego. Wymagało to odpowiedzi na dwa pytania. Po pierwsze, czy analiza ma obejmować wyłącznie zagadnienia procesowe albo materialnoprawne? Po drugie, czy ma dotyczyć wyłącznie wąsko pojętych sporów z umowy o roboty budowlane, a więc sporów o roszczenia z umowy o roboty budowlane, czy również tych kategorii sporów, które są praktycznie związane z umową o roboty budowlane, aczkolwiek źródłem roszczeń nie jest bezpośrednio umowa o roboty budowlane?

Odpowiedź na pierwsze pytanie została zdeterminowana przez samą koncepcję całej serii, w ramach której jest publikowane niniejsze opracowanie. Rozpoczynając prace nad pierwszą pozycją z tej serii¹, ustaliliśmy wraz z pozostałymi autorami, że ma ona omawiać zarówno zagadnienia materialnoprawne, jak i procesowe. Takie założenie zostało też przyjęte dla niniejszego opracowania.

Odpowiedź na drugie pytanie również wynika pośrednio z całej koncepcji serii. Niniejsza książka ma mieć mianowicie dwojaki charakter również pod innym względem. Z jednej strony powinna spełniać wymagania stawiane pracom naukowym, z drugiej zaś – stanowić praktyczne narzędzie dla prawników zajmujących się daną kategorią sporów: adwokatów, radców prawnych, sędziów. Ten drugi element przesądził ostatecznie o rozszerzeniu niniejszego opracowania o takie postępowania, które nie dotyczą bezpośrednio lub wyłącznie sporów o roszczenia z umowy o roboty budowlane. Jednocześnie dotyczą jednak zagadnień o szczególnym znaczeniu dla sektora budowlanego. Dotyczy to przede wszystkim tematyki rozdziału VIII („Postępowanie ze skargi na orzeczenie Krajowej Izby Odwoławczej”) oraz części zagadnień opisanych w rozdziale IX („Postępowanie o ukształtowanie w związku ze zmianą stosunków po zawarciu

¹ M. Bieniak, Ł. Błaszczak, Ł. Gładki, G. Suliński, R. Uliasz, *Spory sądowe ze stosunku spółki w spółkach kapitałowych*, Warszawa 2025.

umowy o roboty budowlane”). Potrzeba praktycznego ujęcia omawianych zagadnień wymogła takie rozszerzenie zakresu tematycznego pracy.

2. Wzorce kontraktowe FIDIC i ich znaczenie w sporach budowlanych

2.1. Uwagi wprowadzające

Wzorce kontraktowe FIDIC odegrały istotną rolę w umożliwieniu skoku cywilizacyjnego i gospodarczego, który dokonał się w Polsce w ciągu ostatniego ćwierćwiecza. Służyły jako podstawa kontraktowa i organizacyjna dla budowy polskich autostrad, linii kolejowych czy oczyszczalni ścieków. Stosowane (niekiedy obowiązkowo) w ramach programów inwestycyjnych realizowanych z udziałem funduszy UE stały się kluczowym elementem określającym treści stosunków zobowiązaniowych regulujących wykonywanie złożonych inwestycji budowlanych w obszarze infrastruktury. Ich upowszechnienie – jeszcze na etapie przedakcesyjnym – wynikało z potrzeby ujednoliconych, zrównoważonych i rozpoznawalnych na rynku międzynarodowym standardów regulujących relacje stron procesu budowlanego, a równocześnie z integracji polskiego sektora budownictwa z rynkiem europejskim. Nieuchronnie wzorce kontraktowe FIDIC stały się również przedmiotem licznych sporów sądowych i arbitrażowych oraz związanego z nimi orzecznictwa.

Podstawową zaletą wzorców kontraktowych FIDIC, która istotnie przyczyniła się do ich popularności w skali międzynarodowej, jest wyważenie pozycji kontraktowej stron – przy jednoczesnym kompleksowym uregulowaniu cyklu inwestycyjnego – od zawarcia umowy, przez projektowanie, wykonawstwo i rozruch, aż po odpowiedzialność z tytułu wad. Standard oparty na zasadzie „sprawiedliwego i równomiernego rozłożenia ryzyka i korzyści” („fair and balanced risk and reward allocation”)² kontrastuje z nader często spotykanym podejściem, w którym inwestor dąży do maksymalnego przerzucenia ryzyka na wykonawcę.

Zrozumienie roli wzorców kontraktowych FIDIC w sporach budowlanych w Polsce wymaga w pierwszej kolejności przedstawienia krótkiego zarysu ich historii, rodzajów i struktury, a następnie praktyki stosowania w Polsce, w tym charakteru prawnego i węzłowych problemów na tle prawa polskiego, oraz praktyki rozwiązywania sporów wynikających z umów zawartych z ich wykorzystaniem, a wreszcie tzw. Złotych Zasad FIDIC (FIDIC Golden Principles), których celem jest przeciwdziałanie niewłaściwym modyfikacjom wzorców kontraktowych FIDIC.

² Por. definicja Złotych Zasad FIDIC – FIDIC Golden Principles – „The essential features of a FIDIC Contract that make the risk/reward allocation fair and balanced” w: FIDIC Golden Principles, 2019, https://fidic.org/sites/default/files/_golden_principles_1_12.pdf (dostęp: 1.12.2025 r.), s. 5.

2.2. Fédération Internationale des Ingénieurs-Conseils – Międzynarodowa Federacja Inżynierów Konsultantów (FIDIC)

Międzynarodowa Federacja Inżynierów Konsultantów (Fédération Internationale des Ingénieurs-Conseils – FIDIC), z siedzibą w Genewie, jest globalną organizacją, która zajmuje się m.in. promocją dobrych praktyk i wzorców kontraktowych stosowanych przez profesjonalistów w zakresie specjalistycznej wiedzy technicznej, doradztwa i projektowania w infrastrukturze i budownictwie.

Federacja powstała w związku z zapotrzebowaniem na usługi niezależnych ekspertów-konsultantów w czasie przygotowań do Wystawy Światowej w Gandawie w 1913 r. Powołano ją do życia na spotkaniu inauguracyjnym 22.07.1913 r. z inicjatywy trzech krajowych stowarzyszeń inżynierów konsultantów z Belgii, Francji i Szwajcarii, w którym wzięło udział 59 uczestników z różnych krajów³, w tym Polacy: Ksawery Gnoiński i Mieczysław Pożaryski⁴. W 1914 r. na drugim Kongresie FIDIC w Bernie, polskie Koło Inżynierów-Doradców i Inżynierów-Rzeczoznawców (KIDIR) zostało przyjęte do Federacji jako jej szósta organizacja członkowska⁵. O istotnej roli Polaków w FIDIC w okresie dwudziestolecia międzywojennego świadczy m.in. fakt, że trzeci Kongres FIDIC w 1926 r. odbył się w Warszawie⁶.

Międzynarodowy rozwój FIDIC istotnie przyspieszył wraz z odbudową w latach powojennych w drugiej połowie lat 40. XX w. Wśród podmiotów członkowskich dominowały wówczas organizacje europejskie, ale po tym jak w 1959 r. dołączyły do nich Australia, Kanada, RPA i Stany Zjednoczone, FIDIC zaczęła być postrzegana jako globalna federacja.

Obecnie członkami FIDIC są organizacje z ponad 100 krajów ze wszystkich części świata⁷. Federacja ta od lat współpracuje z organizacjami będącymi częścią systemu Narodów Zjednoczonych, instytucjami finansowymi, takimi jak Bank Światowy, tzw. wielostronne banki rozwoju (Multilateral Development Banks)⁸, w tym Europejskim Bankiem Odbudowy i Rozwoju (EBOR), Komisją Europejską i innymi instytucjami międzynarodowymi.

³ Zob. FIDIC, *100 years' history of FIDIC: 1913–2013*, <https://fidic.org/sites/default/files/History%20of%20FIDIC.pdf> (dostęp: 1.12.2025 r.).

⁴ Mieczysław Pożaryski był powszechnie znany m.in. jako profesor Politechniki Warszawskiej od 1919 r. i wieloletni dziekan Wydziału Elektrycznego Politechniki Warszawskiej, a także współzałożyciel i wieloletni prezes Stowarzyszenia Elektryków Polskich – zob. M. Rdułowski, *100 lat polskiego doradztwa inżynierskiego 1914–2014. Od rozwoju industrialnego do zrównoważonego*, Warszawa 2014, s. 14.

⁵ M. Rdułowski, *100 lat polskiego doradztwa inżynierskiego...*, s. 14; FIDIC, *100 years' history of FIDIC...*, s. 2.

⁶ FIDIC, *100 years' history of FIDIC...*, s. 3.

⁷ Pełna lista organizacji członkowskich jest publikowana na stronie FIDIC: https://fidic.org/membership/membership_associations (dostęp: 1.12.2025 r.).

⁸ Należą do nich m.in.: African Development Bank (AfDB), Asian Development Bank (AsDB), Black Sea Trade and Development Bank (BSDB), Caribbean Development Bank (CDB), Council of Europe De-

Polska jest reprezentowana w FIDIC od 1991 r. przez Stowarzyszenie Inżynierów Doradców i Rzeczoznawców z siedzibą w Warszawie (SIDiR). O znaczącej roli Polski w działalności Federacji świadczy m.in. wybór Adama Białachowskiego na wiceprezydenta FIDIC w październiku 2025 r. oraz udział Polaków w pracach grup eksperckich⁹. Tradycje doradztwa inżynierskiego w Polsce są jednak znacznie dłuższe – w istocie starsze niż historia FIDIC¹⁰. Natomiast początki stosowania w Polsce wzorców kontraktowych FIDIC sięgają lat 80. XX w.¹¹

2.3. Zarys historii wzorców kontraktowych FIDIC

Komitet Kontraktowy FIDIC, który odpowiada za prace nad wzorcami umownymi, był jednym z najwcześniej utworzonych organów Federacji. Jednak dopiero powojenna intensyfikacja projektów inwestycyjnych doprowadziła do opublikowania wzorców umów publikowanych pod auspicjami FIDIC¹². W 1957 r. został wydany pierwszy wzorzec kontraktowy FIDIC – Warunki Kontraktowe, który zapoczątkował tradycję tzw. Czerwonej Księgi FIDIC (*Conditions of Contract for Works of Civil Engineering Construction*; znane powszechnie jako *FIDIC Red Book*). Wzorzec ten przyjmował wiele rozwiązań znanych z warunków kontraktowych *ICE Conditions of Contract* opracowanych przez Brytyjskie Towarzystwo Inżynierów Budownictwa (Institution of Civil Engineers) i wprowadzał charakterystyczny dla praktyki krajów *common law* model trójstronny: zamawiający (inwestor) – wykonawca – inżynier kontraktu¹³. Zaktualizowane wydania Czerwonej Księgi ukazały się w latach 1969, 1977 i 1987. Czwarte wydanie z 1987 r. cieszyło się szczególnym powodzeniem i w istotnej mierze za jego sprawą „warunki FIDIC, oparte na wieloletnich doświadczeniach najlepszych fachowców w zakresie inwestycji budowlanych, odniosły sukces i zaczęły przybierać charakter powszechnych norm międzynarodowych”¹⁴.

velopment Bank (CEB), European Bank for Reconstruction and Development (EBRD), Inter-American Development Bank (IADB).

⁹ Zob. informacje opublikowane na stronie internetowej FIDIC: <https://fidic.org/about-us/fidic-board>; https://fidic.org/sites/default/files/_golden_principles_1_12.pdf.

¹⁰ M. Rdułtowski, *100 lat polskiego doradztwa inżynierskiego...*

¹¹ Zob. dalsze uwagi w części 2.5 poniżej.

¹² E. Baker, A. Lavers, R. Major, *Introduction to the FIDIC Suite of Contracts* [w:] *The Guide to Construction Arbitration*, eds. S. Brekoulakis, D. Brynmor Thomas, 2023, <https://globalarbitrationreview.com/guide/the-guide-construction-arbitration/sixth-edition> (dostęp: 1.12.2025 r.), s. 33.

¹³ E. Baker, A. Lavers, R. Major, *Introduction...*, s. 33. Brytyjski rodowód wzorców FIDIC wskazuje się niekiedy jako przródło rozmaitych rzeczywistych albo rzekomych trudności w ich stosowaniu w krajach należących do innych tradycji prawnych. Przykładowo w ujęciu A. Szlęzaka: „wzorce FIDIC [...] «grzeszą» angloamerykańską proweniencją, co powoduje trudności w przełożeniu ich sensu na język kontynentalnego systemu prawa” – A. Szlęzak, *Dopuszczalność zastrzegania umownych terminów zawitych. Glosa do wyroku SN z 23.03.2017 r., V CSK 449/16*, „Glosa” 2018/1, s. 21.

¹⁴ D. Okolski, *Umowa o roboty budowlane*, Warszawa 2021, rozdz. 12.

Historia innego flagowego wzorca FIDIC – Żółtej Księgi (*Yellow Book*) – opartej na modelu „projektuj i buduj” (*design & build*) sięga 1963 r., a jej kolejne wydania ukazywały się w latach 1980 i 1987¹⁵.

W połowie lat 90. XX w. w historii rozwoju wzorców umownych FIDIC miały miejsce wydarzenia, które dodatkowo przyczyniły się do wzrostu ich popularności. Pierwszym było wprowadzenie nowego typu umowy „pod klucz” (*turn-key*)¹⁶; drugim – rozwój współpracy z Bankiem Światowym i opracowanie szczególnych zasad rozwiązywania sporów, tzw. komisji rozjemczych (*Dispute Adjudication Board* – DAB), które ukazały się jako suplement do Księgi Czerwonej w 1996 r.; trzecim – utworzenie grupy zadaniowej powołanej w celu gruntownej rewizji istniejących wzorców. Doprowadziły one do wprowadzenia w 1999 r. tzw. Tęczowego Zestawu (*Rainbow Suite*), nazwanego tak od kolorów okładek poszczególnych ksiąg, który stał się prawdopodobnie najbardziej znanym zbiorem wzorców kontraktowych wykorzystywanych w budownictwie na świecie. Jego drugie wydanie ukazało się po 18 latach – w grudniu 2017 r.

2.4. Rodzaje i struktura wzorców kontraktowych FIDIC

Trzema filarami Tęczowego Zestawu (*Rainbow Suite*) FIDIC są w obu – stosowanych równoległe w praktyce – wydaniach z 1999 i 2017 r.:

- 1) Księga Czerwona – *FIDIC Red Book* – Warunki Kontraktu dla realizacji robót budowlanych (*Conditions of Contract for Construction*), dla których inwestor (zamawiający) posiada gotowy projekt¹⁷;
- 2) Księga Żółta – *FIDIC Yellow Book* – Warunki Kontraktu przewidujące po stronie wykonawcy obowiązki w zakresie zarówno projektowania, jak i realizacji (*Design-Build*)¹⁸;
- 3) Księga Srebrna – *FIDIC Silver Book* – Warunki Kontraktu „pod klucz” (*turn-key*)¹⁹.

Mimo że każdy z tych trzech wzorców jest przeznaczony do innych typów projektów inwestycyjnych i oparty na innym modelu rozkładu ryzyka, ich struktura i siatka

¹⁵ *Conditions of Contract for Plant and Design-Build for Electrical and Mechanical Plant and for Building and Engineering Works Designed by the Contractor*, <https://fidic.org/books/electrical-and-mechanical-works-3rd-ed-1987-yellow-book> (dostęp: 15.02.2026 r.).

¹⁶ Wzorzec ten był wówczas nazwany Księgą Pomarańczową (*FIDIC Orange Book*).

¹⁷ *Conditions of Contract for Construction – for Building and Engineering Works Designed by the Employer*, <https://fidic.org/books/construction-contract-1st-ed-1999-red-book> (dostęp: 15.02.2026 r.); <https://fidic.org/books/construction-contract-2nd-ed-2017-red-book> (dostęp: 16.02.2026 r.).

¹⁸ *Conditions of Contract for Plant and Design-Build – for Electrical and Mechanical Plant, and for Building and Engineering Works Designed by the Contractor*, <https://fidic.org/books/plant-and-design-build-contract-1st-ed-1999-yellow-book> (dostęp: 15.02.2026 r.); <https://fidic.org/books/plant-and-design-build-contract-2nd-ed-2017-yellow-book> (dostęp: 16.02.2026 r.).

¹⁹ *Conditions of Contract for EPC/Turnkey Projects*.

pojęciowa są podobne. Każdy wzorzec – tzw. Warunki Ogólne Kontraktu (*General Conditions*) – musi zostać uzupełniony w wyodrębnionych częściach dokumentacji kontraktowej, w szczególności w Warunkach Szczególnych Kontraktu (*Particular Conditions*), a także w załącznikach obejmujących np. specyfikacje techniczne, przyjmujących często postać formularzy, które strony mogą wykorzystać również przy kształtowaniu ubocznych stosunków prawnych (np. formularz gwarancji prawidłowego wykonania, formularz gwarancji spłaty zaliczki, wzór oferty, wzór umowy z rozjemcą). Warunki Ogólne w każdej księdze są podzielone na rozdziały (klauzule), które mają zbieżną numerację i tematykę, a także posługują się ujednoliconą i precyzyjną siatką pojęciową, w tym „definicjami” (pojęciami pisanymi wielką literą) określonymi w ramach klauzuli 1. Wydania z 1999 r. i 2017 r. również zachowują podobną strukturę, z tym że najnowsze wydanie liczy 21 – a nie jak dotychczas 20 – klauzul.

Inne popularne wzorce kontraktowe FIDIC obejmują m.in.:

- 1) Księgę Zieloną – *FIDIC Green Book* – Warunki Kontraktu na roboty budowlane o mniejszej wartości, zawierające uproszczone warunki, tzw. krótki wzór umowy o roboty budowlane (*short form of contract*), w wersjach z 1999 r. i 2021 r. (wydanie drugie);
- 2) Księgę Żółtą – *FIDIC Gold Book* – łączącą etapy projektowania, budowy i wieloletniej eksploatacji (*Design-Build-Operate*) z 2008 r.²⁰;
- 3) Księgę Białą – *FIDIC White Book* – wzorzec umowy o usługi między inwestorem a konsultantem, opublikowany po raz pierwszy w 1990 r., z najnowszym 5. wydaniem z 2017 r.²¹;
- 4) Księgę Różową – *FIDIC Pink Book* – wzorzec umowy dostosowany do specyfiki wielostronnych banków rozwoju, opublikowaną po raz pierwszy w 2005 r.²²;
- 5) Księgę Szmaragdową – *FIDIC Emerald Book* – dostosowaną do specyfiki kontraktów obejmujących prace podziemne i budowę tuneli, ogłoszoną wspólnie z International Tunnelling and Underground Space Association (ITA-AITES) w 2019 r.²³

Międzynarodowa Federacja Inżynierów Konsultantów stale pracuje nad udoskonaleniem istniejących wzorców oraz rozwojem nowych. Do ogłoszonych już kierunków prac należą wzorce:

- 1) umowy kooperacyjnej (*FIDIC Collaborative Contract*);

²⁰ <https://fidic.org/books/short-form-contract-2nd-ed-2021-green-book> (dostęp: 15.02.2026 r.).

²¹ *Client/Consultant Model Services Agreement*; <https://fidic.org/books/dbo-2008-gold-book-contract-guide-1st-edition-2011> (dostęp: 15.02.2026 r.).

²² *Conditions of Contract for Construction, MDB Harmonised Edition*, <https://fidic.org/books/clientconsultant-model-services-agreement-5th-ed-2017-white-book> (dostęp: 15.02.2026 r.); <https://fidic.org/books/construction-contract-mdb-harmonised-ed-version-3-june-2010-harmonised-red-book> (dostęp: 15.02.2026 r.).

²³ *Underground Works/Tunnelling Contract*; <https://fidic.org/books/conditions-contract-underground-works-2019-emerald-book> (dostęp: 15.02.2026 r.).

- 2) umowy partnerstwa publiczno-prawnego (*FIDIC Public Private Partnership*), ze szczególnym uwzględnieniem umów typu BOOT (*Build, Own, Operate, Transfer*), w ramach których podmiot prywatny finansuje, projektuje, buduje i eksploatuje duży projekt infrastrukturalny, taki jak droga lub elektrownia, przez określony czas, podczas którego pobiera opłaty od użytkowników w celu odzyskania kosztów i osiągnięcia zysku; po zakończeniu okresu obowiązywania umowy, który zazwyczaj trwa kilkadziesiąt lat, własność obiektu przechodzi na podmiot publiczny;
- 3) tzw. klauzul zeroemisyjnych (*Net Zero Clauses*) – klauzule umowne, które miałyby się stać częścią różnych istniejących wzorców, mające na celu osiągnięcie celów związanych z zerową emisją netto gazów cieplarnianych, aby wspierać cele zrównoważonego rozwoju i przeciwdziałać zmianom klimatu poprzez minimalizację i neutralizację emisji²⁴.

2.5. Wzorce kontraktowe FIDIC w Polsce

Do Polski wzorce FIDIC trafiły jeszcze przed transformacją ustrojową – w latach 80. XX w. Pierwszymi obiektami zbudowanymi z zastosowaniem Warunków Kontraktowych FIDIC w Polsce były ukończone w 1989 r. Centrum LIM-Hotel Marriott – kompleks biurowo-hotelowy zlokalizowany przy Dworcu Centralnym w Warszawie²⁵ oraz ukończony w 1992 r. Terminal 1 (obecnie stara część Terminalu A) Portu Lotniczego Warszawa-Okęcie (Lotniska Chopina) w Warszawie²⁶.

Skala korzystania ze wzorców FIDIC rosła lawinowo wraz z napływem funduszy przedakcesyjnych, w szczególności w ramach programów ISPA (*Instrument for Structural Policies for Pre-Accession*) i PHARE. Od 1.01.2001 r. Komisja Europejska wprowadziła nowe zasady dotyczące procedur kontraktowania (PRAG)²⁷, a przedstawicielstwo Komisji Europejskiej w Warszawie zaczęło wymagać zmiany warunków kontraktów realizowanych w tych programach na warunki oparte na standardach FIDIC m.in. w sektorze wodno-kanalizacyjnym i ochrony środowiska²⁸. Obowiązek stosowania tych wzorców miał służyć lepszej kontroli prawidłowego przebiegu inwestycji i wykorzysta-

²⁴ FIDIC Contracts Committee (CC), *Terms of reference 2023–2025*, https://fidic.org/sites/default/files/CC_Terms%20of%20Reference%202023-25%20.pdf (dostęp: 1.12.2025 r.).

²⁵ Inwestycja została sfinansowana przez kapitał zagraniczny i zrealizowana na podstawie tzw. Czerwonej Księgi FIDIC, 4. edycja z 1987 r.

²⁶ Była to pierwsza publiczna inwestycja zrealizowana w Polsce przy wykorzystaniu wzorców FIDIC – por. M. Rdułtowski, *100 lat polskiego doradztwa inżynierskiego...*, s. 21; por. również K. Konieczny, *Umowa o roboty budowlane w obrocie międzynarodowym*, Warszawa 2012, s. 207.

²⁷ Praktyczny przewodnik procedur zawierania umów w ramach programów PHARE, ISPA oraz SAPARD (PRAG).

²⁸ NIK, *Informacja o wynikach kontroli przygotowania jednostek sektora publicznego do wykorzystania pomocy finansowej Unii Europejskiej w ramach programu ISPA w obszarze ochrony środowiska w latach 1999 – i półrocze 2002*, Warszawa 2003, s. 68.

nia środków unijnych oraz umożliwić standaryzację procedur zarządzania projektami. Wykorzystanie wzorców FIDIC – znanych i stosowanych na całym świecie – miało też skłonić międzynarodowych wykonawców budowlanych do zaangażowania się lub zwiększenia aktywności na rynku infrastrukturalnym w Polsce.

Od wejścia Polski do UE w 2004 r. wzorce FIDIC stały się podstawą większości kontraktów infrastrukturalnych finansowanych z funduszy unijnych²⁹, co utrwaliło ich praktyczne znaczenie w obrocie gospodarczym i prawnym³⁰.

Należy przy tym podkreślić, że praktyka stosowania wzorców kontraktowych FIDIC przez polskich zamawiających publicznych bynajmniej nie była wolna od kontrowersji. Dotyczyły one zarówno niekiedy drastycznych odstępstw od rozwiązań modelowych narzuconych wykonawcom w Warunkach Szczególnych Kontraktu, jak i „zmuszania” wykonawców do dochodzenia roszczeń w długotrwałych postępowaniach sądowych. Ich wyrazem był m.in. list ambasadorów sześciu państw członkowskich UE i organizacji branżowych (FIDIC, EFCA, SIDiR) z 2013 r. do polskiego rządu krytykujący m.in. jednostronne warunki przerzucające większość ryzyk kontraktowych na wykonawców i apelujący o powrót do „zrównoważonego” FIDIC³¹.

2.6. Charakter prawny wzorców kontraktowych FIDIC

Warunki Kontraktowe FIDIC są wzorcem umownym włączanym do treści umowy i obowiązującym na mocy oświadczeń woli stron oraz podlegającym ogólnym zasadom wykładni oświadczeń woli (umów).

Jak wskazał Sąd Najwyższy w wyroku z 19.03.2015 r., IV CSK 443/14, „Warunki FIDIC są zbiorem procedur i warunków opisujących przebieg inwestycji budowlanych. Zostały w nich opisane m.in. prawa i obowiązki uczestników procesu budowlanego, w tym w klauzuli 20 postępowanie dotyczące sporów i arbitrażu. [...] W sytuacji, gdy strony, zgodnie z zasadą swobody umów, włączyły warunki FIDIC do łączącego je stosunku obligacyjnego, to stały się one dla stron wiążące [...]. Związanie to ma zatem charakter autonomiczny, a nie heteronomiczny, warunki FIDIC bowiem w żadnym wypadku nie mogą być traktowane jako mające walor norm prawa międzynarodowego. Oznacza to, że wykładnia zamieszczonych w nich postanowień, włączonych do treści wiążącej

²⁹ Zob. np. T. Latawiec, *Obowiązek przestrzegania prawa. Mity i rzeczywistość*, „Biuletyn Konsultant” 2012/2, s. 9.

³⁰ Zob. np. § 5 rozporządzenia Ministra Infrastruktury z 24.11.2004 r. w sprawie trybu składania oraz wzorów dokumentów obowiązujących w ramach Sektorowego Programu Operacyjnego Transport na lata 2004–2006 (Dz.U. Nr 270, poz. 2683).

³¹ L. Klee, A. Marzec, M. Skorupski, *The Use and Misuse of FIDIC Forms in Poland*, „International Construction Law Review” 2014/3, s. 306.

strony umowy, jest dokonywana zgodnie z regułami wykładni oświadczeń woli (umów) określonymi w art. 56 oraz 65 § 1 i 2 k.c.³².

Warunki Kontraktowe FIDIC należy traktować jako wzorce umowne w rozumieniu art. 384 k.c.³³ Konsekwencje takiej kwalifikacji prawnej są wielorakie. Po pierwsze, przygotowane przez inwestora (publicznego albo prywatnego) wzorce podlegają obowiązkowi formułowania przez inwestora (tzw. proponenta) treści wzorca w sposób jednoznaczny i zrozumiały (zasada transparentności, art. 385 § 2 zdanie pierwsze k.c.). Wymóg ten oznacza powinność nadania klauzulom Warunków Szczególnych i innym częściom dokumentacji kontraktowej opracowywanym przez inwestora takiego brzmienia, aby były sformułowane jednoznacznie i aby nie rodziły się wątpliwości co do ich znaczenia. Po drugie, wątpliwości interpretacyjne wynikające z ewentualnych niedoskonałości tłumaczenia Warunków Ogólnych na język polski³⁴ należy rozstrzygać, odwołując się do oryginalnego brzmienia wzorca w języku angielskim. Po trzecie, z obowiązkiem nadania postanowieniom umowy jednoznacznego i zrozumiałego brzmienia łączy się zasada, że wątpliwości interpretacyjne niedające się usunąć w drodze ogólnych zasad wykładni oświadczeń woli powinny być interpretowane na niekorzyść strony będącej autorem tekstu umowy, która ponosi ryzyko jego niejasnej redakcji³⁵. Stosowanie zasady *in dubio contra proferentem* w odniesieniu do umów zawieranych na podstawie Warunków Kontraktowych FIDIC ma utrwalone znaczenie w orzecznictwie Sądu Najwyższego i sądów powszechnych³⁶.

Omawiając problematykę wykładni Warunków Kontraktowych FIDIC, nie sposób pominąć specyficzne rozwiązania zawarte w samych wzorcach, przewidujące m.in., że w razie rozbieżności między dokumentami tworzącymi umowę (w tym szczególnymi

³² LEX nr 1656288.

³³ Tak trafnie P. Drapała, *Wzorce umowy FIDIC a przepisy kodeksu cywilnego*, PiP 2014/11, s. 53, 55. Do takiej kwalifikacji prawnej skłaniają się również m.in. J.A. Strzępka [w:] *System Prawa Prywatnego*, red. Z. Radwański, t. 7, *Prawo zobowiązań – część szczegółowa*, red. J. Rajski, Warszawa 2001, s. 452; A. Brzozowski [w:] *Kodeks cywilny. Komentarz*, t. 2, red. K. Pietrzykowski, Warszawa 2012, art. 647, teza 5. Odmienne poglądy przedstawiła M. Bednarek, *Wzorce umów w prawie polskim*, Warszawa 2005, s. 6.

³⁴ Poprawność terminologii stosowanej w publikowanych tłumaczeniach wzorców na język polski budziła rozmaite zastrzeżenia. Tytułem przykładu użyte w klauzuli 8.7 Warunków Ogólnych FIDIC z 1999 r. (zarówno w Księdze Czerwonej, jak i Żółtej) pojęcie *delay damages* w pierwszych przekładach na język polski (wyd. angielsko-polskie z 2000 r.), zostało przetłumaczone jako „odszkodowanie umowne za opóźnienie”, natomiast w kolejnej wersji tłumaczeń (wyd. 4 angielsko-polskie z 2008 r.) ujęto je już jako „karę za zwłokę”. Pojęcie *termination*, występujące w klauzulach 15 i 16, w kolejnych wersjach polskich było tłumaczone zamiennie jako „odstąpienie”, „rozwiązanie” lub „wypowiedzenie”, w oderwaniu od tego, czy w danej klauzuli chodzi o ustanie stosunku zobowiązaniowego ze skutkiem *ex tunc* czy *ex nunc* – zob. P. Drapała, *Wzorce umowy FIDIC...*, s. 53, 54.

³⁵ Zob. np. wyroki SN: z 5.07.2013 r., IV CSK 1/13, LEX nr 1375459 i z 31.05.2017 r., V CSK 433/16, LEX nr 2358841.

³⁶ W wyroku z 27.09.2013 r., I CSK 748/12, OSNC 2014/6, poz. 67, SN zastosował wspomnianą regułę interpretacyjną w odniesieniu do postanowienia wzorca Czerwonej Księgi FIDIC z 1987 r. dotyczącego kary umownej (klauzula 47.1); zob. też np. późniejsze orzeczenia SN: wyrok z 29.04.2016 r., I CSK 306/15, LEX nr 2032362 i postanowienie z 17.05.2017 r., I CSK 707/16, LEX nr 2575494.

i ogólnymi warunkami kontraktu) lub wystąpienia dwuznacznych interpretacji inżyniera kontraktu „udzieli w tym zakresie niezbędnych wyjaśnień”³⁷. Przywołane rozwiązanie wywodzi się z praktyki brytyjskiej, w której taka kompetencja inżyniera kontraktu – wymagająca co do zasady jego niezależności i bezstronności – nie budzi kontrowersji, pomimo tego, że za usługi inżyniera płaci inwestor, a ponadto inżynier jest traktowany jako jego przedstawiciel³⁸.

Wzorce FIDIC wywodzą się z systemów prawnych *common law*, a zawarte w nich rozwiązania, pojęcia, a także sposób formułowania postanowień odbiegają od konstrukcji prawnych i terminologii typowej dla prawa kontynentalnego, w tym polskiego. Wzorce FIDIC zostały stworzone z myślą o zastosowaniu w różnych systemach prawnych i wymagają w każdym przypadku dostosowania m.in. do specyfiki danego przypadku i bezwzględnie wiążących norm prawa właściwego dla danej umowy. Takie dostosowanie następuje przede wszystkim przez nadanie odpowiedniej treści Warunkom Szczególnym, które uzupełniają – a niekiedy modyfikują – Warunki Ogólne FIDIC stanowiące kluczowy element wzorca. Adaptacja wzorców i ich dostosowanie do konstrukcji prawnych i pojęć polskiej cywilistyki tworzyła w praktyce rozmaite problemy³⁹ znajdujące odzwierciedlenie w orzecznictwie⁴⁰.

2.7. Rozwiązywanie sporów wynikających z umów zawartych z wykorzystaniem wzorców kontraktowych FIDIC

Doświadczenie wskazuje, że wielu roszczeń i sporów można uniknąć, jeśli strony odpowiednio wcześniej zgłaszają istniejące albo nawet dopiero jedynie potencjalne problemy związane z realizacją kontraktu. Dlatego Warunki Kontraktowe FIDIC wymagają od stron przekazywania sobie „wczesnych ostrzeżeń” (*early warning notice*) w określonych

³⁷ Subkl. 1.5 Czerwonej i Żółtej Księgi FIDIC (1999).

³⁸ Podobne klauzule interpretacyjne, tzn. postanowienia dające inżynierowi kontraktu uprawnienie do rozstrzygnięcia sprzeczności i rozbieżności w dokumentacji kontraktowej, przewidziano również w innych wzorcach kontraktowych przeznaczonych dla międzynarodowych projektów budowlanych, takich jak ICC Design and Construct Contract 2011 czy JCT Design and Build Contract 2011 – zob. np. H. Wysoczański, *Prawo do zmiany oraz polecenie zmiany treści umowy o roboty budowlane w świetle warunków FIDIC*, Warszawa 2017, § 3.

³⁹ J.A. Strzępka, W. Wyrzykowski, *FIDIC a umowa o roboty budowlane w Kodeksie cywilnym – wybrane problemy. Ogólna charakterystyka warunków kontraktowych FIDIC [w:] Wpływ europeizacji prawa na instytucje prawa handlowego*, red. J. Kruczałak-Jankowska, Warszawa 2013, s. 402 i n.; J.A. Strzępka, W. Wyrzykowski, *Wybrane problemy stosowania międzynarodowych standardowych warunków kontraktowych FIDIC*, cz. 1, M.Praw. 2013/16, s. 861 i n., cz. 2, M.Praw. 2013/17, s. 915 i n.

⁴⁰ Zob. wyrok z 29.04.2013 r., VI ACa 1183/12, w którym SA w Warszawie stwierdził: „warunki FIDIC [...] wywodzą się w swej genezie z systemu *common law* [...] tworzone były z myślą o ich stosowaniu [...] niezależnie od prawa właściwego dla kontraktu. Z tego też względu przy poddawaniu umowy zawartej w oparciu o warunki [...] danemu systemowi prawnemu, a w szczególności prawu państwa należącego do kontynentalnej kultury prawnej, niedopuszczalne jest bezrefleksyjne, automatyczne inkorporowanie poszczególnych instytucji [...] bez uwzględnienia norm *ius cogens* prawa krajowego”.

okolicznościach. Pozwala to stronie otrzymującej ostrzeżenie na bezzwłoczne zbadanie sprawy, tak aby potencjalnie można było ją rozwiązać, zanim stanie się problemem⁴¹. Wymóg składania takich zawiadomień stanowi ważne narzędzie skutecznego zarządzania umowami i obsługą roszczeń. Zachęca strony do rozwiązywania problemów w miarę ich pojawiania się, zamiast odkładania ich na później, a także sprzyja pozytywnym relacjom roboczym i współpracy między stronami.

Dla realizacji praw i obowiązków wynikających z Warunków Kontraktowych FIDIC zasadnicze znaczenie ma zapewnienie szybkich i skutecznych mechanizmów rozwiązania sporów. Ich kluczowym elementem są komisje rozjemcze⁴², których funkcjonowanie jest znacznie tańsze i szybsze od postępowań adiudykacyjnych. Procedura rozjemcza wprowadza do relacji między Stronami niezależny podmiot trzeci, którego celem jest doprowadzenie do wczesnego rozwiązywania sporów i utrzymania właściwej komunikacji między Stronami, bez negatywnego wpływu na realizację kontraktu. Komisje rozjemcze odgrywają szczególnie istotną rolę w (niepożądanym) przypadku, gdy inżynier kontraktu znajdzie się w sytuacji konfliktu interesów wynikającej z zależności od zamawiającego.

Ponadto stała komisja rozjemcza – funkcjonująca co do zasady przez cały czas realizacji kontraktu – pełni istotną rolę prewencyjną, służąc zapobieganiu powstawania i eskalacji sporów. Decyzje rozjemców nie mają charakteru wiążącego. Zgodnie ze wzorcami, jeżeli którakolwiek ze stron ma zastrzeżenia do decyzji komisji rozjemczej, może złożyć powiadomienie o jej odrzuceniu i uruchomić arbitraż. Nawet jednak w takim przypadku decyzja komisji rozjemczej odgrywa pozytywną rolę, bowiem pozwala tymczasowo uregulować spór na czas trwania kontraktu i uniknąć odciągania personelu od jego realizacji ze względu na zaangażowanie w postępowanie arbitrażowe czy sądowe.

W przypadku braku rozwiązania sporu w wyniku rozjemstwa lub metod, takich jak mediacja lub inne metody polubownego rozwiązywania sporów⁴³, jako domyślne forum wiążącego rozstrzygnięcia sporów, wzorce kontraktowe FIDIC wskazują arbitraż. Wśród stałych sądów arbitrażowych, szczególnie bliska współpraca – sięgająca co najmniej

⁴¹ Np. subkl. 1.9 Czerwonej Księgi z 1999 r. wymaga od wykonawcy powiadomienia inżyniera, gdy prace „mogą ulec opóźnieniu lub zakłóceniu, jeśli niezbędne rysunki lub instrukcje nie zostaną wydane” w określonym czasie; subkl. 8.3 wymaga od wykonawcy powiadomienia inżyniera o „konkretnych prawdopodobnych przyszłych zdarzeniach lub okolicznościach, które mogą niekorzystnie wpłynąć na prace, zwiększyć cenę umowy lub opóźnić wykonanie prac”. Podobne (ale bardziej szczegółowe) postanowienia znajdują się w Czerwonej Księdze z 2017 r., odpowiednio w subkl. 1.9 i 8.4.

⁴² Komisje rozjemcze są określane jako Dispute Avoidance/Adjudication Board (DAAB)/Dispute Adjudication Board (DAB) (a w Księdze Różowej po prostu jako Dispute Board).

⁴³ Już w 4. wydaniu Czerwonej Księgi FIDIC z 1987 r. przewidywano etap „amicable settlement” przed wszczęciem arbitrażu. W praktyce często realizowano go w formie mediacji lub jej odmiany – koncyliacji. Podobne rozwiązanie – odnoszące się do „polubownego załatwienia sporu” – znalazło się w subkl. 20.5 trzech głównych ksiąg (Czerwonej, Żółtej i Srebrnej) z 1999 r. Ponadto Biała Księga FIDIC wprost wskazuje mediację jako rekomendowaną metodę rozwiązywania sporów.

1995 r.⁴⁴ – wiąże FIDIC z Międzynarodowym Sądem Arbitrażowym przy Międzynarodowej Izbie Handlowej (ICC) w Paryżu. Warunki Kontraktowe FIDIC przewidują również stosowanie standardów ICC w zakresie niektórych dokumentów kontraktowych, takich jak gwarancja należytej umowy (Performance Security)⁴⁵.

2.8. Wzorce kontraktowe FIDIC w sporach sądowych i arbitrażowych w Polsce

Pomimo iż inwestorzy w Polsce często decydują się na usuwanie w Warunkach Szczególnych Kontraktu rozwiązań dotyczących rozjemstwa i arbitrażu, a także ograniczają niezależność inżyniera kontraktu (co jest niezgodne ze Złotymi Zasadami FIDIC), umowy oparte na wzorcach FIDIC są mimo wszystko uznawane za „generujące mniej sporów niż umowy przygotowane indywidualnie”⁴⁶. Wynika to przede wszystkim z bardziej precyzyjnego i tym samym eliminującego wątpliwości interpretacyjne uregulowania praw i obowiązków stron.

W tych sprawach, które trafiają do sądów powszechnych albo arbitrażowych, częstym motywem jest status inżyniera kontraktu, który w modelu FIDIC pełni równocześnie funkcję reprezentanta zamawiającego i quasiarbitra dokonującego bezstronnych rozstrzygnięć w zakresie oceny postępu robót, certyfikacji płatności oraz orzekania o roszczeniach. Jak trafnie wskazała Najwyższa Izba Kontroli w odniesieniu do inwestycji drogowych prowadzonych przez Skarb Państwa – Generalnego Dyrektora Dróg Krajowych i Autostrad (GDDKiA), inżynier powinien „wspierać wykonawcę i inwestora w prawidłowej realizacji umowy, a w sprawach roszczeń bezstronnie uczestniczyć w uzgodnieniach pomiędzy obiema stronami i proponować rozstrzygnięcia. Jednak wprowadzając dodatkowe zapisy do zawieranych umów GDDKiA ograniczyła rolę inżyniera kontraktu do roli inspektora nadzoru inwestorskiego. Szczególnie istotne ograniczenia niezależności inżyniera kontraktu polegały na faktycznym uniemożliwieniu mu zajęcia stanowiska odmiennego od stanowiska GDDKiA. W ocenie NIK ograniczenia te eliminowały możliwość zapobiegania sporom na drodze porozumienia stron przed uruchomieniem procedur dotyczących rozstrzygania sporów. Konsekwencją tego stanu były także długotrwałe postępowania sądowe o rozstrzygnięcie spraw spornych”⁴⁷. Takie praktyki „wynaturzają” rolę inżyniera kontraktu w porównaniu do Ogólnych Warunków Kontraktowych FIDIC, co osłabia oryginalną ideę quasiarbitrażu kontraktowego i zmusza strony do sięgania po inne metody rozstrzygania sporów.

⁴⁴ FIDIC, *100 years' history of FIDIC...*, s. 15.

⁴⁵ Subkl. 4.2 Ksiąg Czerwonej, Żółtej i Srebrnej z 2017 r.

⁴⁶ CAS, *Raport o sporach budowlanych w Polsce 2022*, <https://kosztorysowanie.pl/wp-content/uploads/2023/03/Raport-o-sporach-budowlanych-w-Polsce-2022-wersja-lite.pdf> (dostęp: 1.12.2025 r.), s. 19.

⁴⁷ NIK, *Informacja o wynikach kontroli. Wykonywanie przez GDDKiA obowiązków inwestora przy realizacji inwestycji drogowych*, Nr ewid. 191/2012/P12076/KIN, Warszawa 2012, s. 6–7.

Podobnie, komisje rozjemcze w Polsce zbyt rzadko pełnią rolę przewidzianą dla nich w standardach FIDIC. Choć ich znaczenie zostało podkreślone w Złotych Zasadach FIDIC, w praktyce inwestycji publicznych są wdrażane jedynie sporadycznie. Zamawiający obawiają się dodatkowych kosztów, a także „utruty kontroli” nad sporem, natomiast wykonawcy podnoszą, że brak zobowiązującego charakteru decyzji rozjemców i przewlekłość postępowań sądowych prowadzą do kumulacji roszczeń rozstrzyganych niekiedy dopiero wiele lat po zakończeniu kontraktu. Dodatkowo przyczyniała się do tego postawa niektórych inwestorów, którzy prowadzili „politykę ogólnego nieuznawania roszczeń”, na podstawie krótkowzrocznego podejścia i dążenia, by w ten sposób przynajmniej w krótkiej perspektywie zaoszczędzić środki publiczne i uniknąć zarzutów dotyczących naruszenia dyscypliny finansów publicznych⁴⁸. Co istotne, w orzecznictwie polskich sądów przyjmuje się, że na tle Warunków Ogólnych FIDIC (o ile nie doszło do ich modyfikacji w Warunkach Szczególnych) udział komisji rozjemczej pozostaje obligatoryjnym elementem procedury rozstrzygania sporu, zaś niewyczerpanie procedur przedarbitrażowych lub przedsądowych może powodować oddalenie powództwa jako przedwczesnego⁴⁹.

Innym powtarzalnym elementem wielu sporów toczących się na kanwie Warunków Kontraktowych FIDIC jest charakterystyczna dla nich konstrukcja tzw. roszczenia czasowego, tzn. uprawnienia wykonawcy do zmiany (przedłużenia) terminu realizacji robót. Zgodnie z wzorcami FIDIC roszczenie o przedłużenie Czasu na Ukończenie oraz roszczenie o dodatkowe wynagrodzenie są traktowane jako osobne roszczenia. Każde z tych roszczeń powinno zostać złożone na odrębnej podstawie (subklauzuli). Sąd Najwyższy w swojej pierwszej wypowiedzi w tej kwestii, w wyroku z 27.09.2013 r., nawiązując do subkl. 44.1 Czerwonej Księgi FIDIC z 1987 r. dotyczącej uprawnienia wykonawcy do żądania przedłużenia terminu ukończenia prac (stanowiącej odpowiednik subkl. 8.4 Warunków Ogólnych z 1999 r.), uznał, że nie przewiduje ona dla wykonawcy jakiegokolwiek „roszczenia” w rozumieniu cywilnoprawnym, a jedynie przyznaje mu umowne uprawnienie w tym przedmiocie i określa procedurę skorzystania z tego uprawnienia⁵⁰. Stanowisko to poddano trafnej krytyce⁵¹. Korelatem uprawnienia wykonawcy do żądania przedłużenia terminu jest „lustrzany” obowiązek po stronie inwestora. Zarówno treść

⁴⁸ L. Klee, A. Marzec, M. Skorupski, *The Use...*, s. 301. Autorzy przywołują dane dotyczące intensywnej rozbudowy dróg krajowych i autostrad przed mistrzostwami Europy w piłce nożnej, UEFA EURO 2012, wskazujące, że w lutym 2013 r. (a zatem już ponad pół roku po zakończeniu mistrzostw) „spośród 4200 roszczeń zgłoszonych przez wykonawców 2000 zostało odrzuconych, 2000 było nadal rozpatrywanych, a tylko 75 zostało przyjętych”.

⁴⁹ W wyroku z 19.03.2015 r., IV CSK 443/14, SN wskazał, że wykładnia subkl. 20.2 i 20.3 Warunków FIDIC (1999) „prowadzi do wniosku, że powołanie komisji rozjemczej jest obligatoryjne. W szczególności zaś, jeżeli strony nie potrafią uzgodnić powołania członka komisji rozjemczej, wówczas na wniosek jednej lub obu stron jednostka wyznaczająca (tu: Prezes SIDIR lub Prezes NOT) wyznacza takiego członka po konsultacjach z obiema stronami. W niniejszej sprawie nie ulega wątpliwości, że nieuzgodnienie powołania członka komisji rozjemczej obciąża zamawiającego”.

⁵⁰ Wyrok SN z 27.09.2013 r., I CSK 748/12.

⁵¹ Zob. w szczególności P. Drapała, *Wzorce umowy FIDIC...*, s. 53, 65.

wskazanych klauzul, jak i ich funkcje w stosunku umownym, przemawiają za ujęciem, że mamy tu do czynienia z roszczeniem, które może być przedmiotem procesowego żądania ukształtowania (zmiany) treści stosunku zobowiązaniowego⁵².

Innym charakterystycznym dla Warunków Kontraktowych FIDIC zagadnieniem ogniskującym uwagę w orzecznictwie sądowym i arbitrażowym jest charakter prawny terminów zastrzeżonych na powiadomienie inżyniera kontraktu o przyczynach uzasadniających powstanie roszczenia. Terminy te bywają określane jako terminy zawite o „najważniejszym znaczeniu w obrocie”⁵³. Niedokonanie odnośnego powiadomienia skutkuje wygaśnięciem roszczenia⁵⁴, tj. utratą uprawnienia i zwolnieniem drugiej strony z wszelkiej odpowiedzialności związanej z takim roszczeniem⁵⁵. Sąd Najwyższy orzekł na tle subkl. 20.1 Czerwonej Księgi FIDIC z 1999 r.⁵⁶, że zawarta tam konstrukcja prawna nie jest podobna w skutkach do skrócenia terminu przedawnienia. Termin do zawiadomienia zamawiającego przez wykonawcę o okolicznościach uzasadniających np. wynagrodzenie za roboty dodatkowe jest umownym terminem zawitym do dokonania umownego aktu staranności, pod rygorem utraty określonego uprawnienia. Dopuszczalność takiego zastrzeżenia umownego wynika z art. 353¹ k.c.⁵⁷

⁵² Zob. P. Drapała, *Wzorce umowy FIDIC...*, s. 53, 65.

⁵³ *System Prawa Prywatnego*, t. 2, *Prawo cywilne – część ogólna*, red. Z. Radwański, A. Olejniczak, Warszawa 2019, s. 840; zob. również M. Łolik, *Ponownie o umownych terminach zawitych w kontekście przedawnienia roszczeń majątkowych*, PPH 2018/7; M. Łolik, *Raz jeszcze o umownych terminach zawitych w kontekście przedawnienia roszczeń majątkowych*, PPH 2016/11; R. Strugała, *Umowne terminy zawite – kwalifikacja prawna oraz dopuszczalność ich stosowania*, PPH 2016/3; A. Szlęzak, *Dopuszczalność...*; A. Szlęzak, *Glosa do uchwały SN z 22.06.2016 r., III CZP 19/16*, OSP 2017/10; A. Szlęzak, *Krytycznie o koncepcji umownych terminów zawitych jako naruszających zakaz kontraktowej ingerencji w terminy przedawnienia*, PPH 2017/12; A. Szlęzak, *O umownych terminach zawitych bez kontekstu przedawnienia*, PPH 2018/11.

⁵⁴ Zgodnie z alternatywnym ujęciem chodzi nie o warunek rozwiązujący w postaci braku powiadomienia, ale o warunek zawieszający, którego niespełnienie w wyznaczonym terminie skutkuje tym, że uprawnienie do zmiany treści umowy w postaci przedłużenia terminu na jej wykonanie, czy też roszczenie o dodatkowe wynagrodzenie nie powstaje – zob. A. Szlęzak, *Krytycznie...*, s. 22, 27 oraz A. Szlęzak, *Termin, umowny termin zawity i wygaśnięcie roszczenia – uwagi porządkujące. Glosa do wyroku Sądu Najwyższego – Izba Cywilna z 17.03.2022 r., II CSKP 217/22*, OSP 2022/12, s. 104.

⁵⁵ Wyrok SN z 23.03.2017 r., V CSK 449/16, LEX nr 2297428, wraz z glosami: A. Szlęzaka, „Glosa” 2018/1, s. 21; M. Łolika, „Glosa” 2018/4, s. 54 oraz P. Drapały, PiP 2020/1, s. 136.

⁵⁶ Zgodnie z przywołaną klauzulą, jeżeli wykonawca uzna, że jest uprawniony do jakiegokolwiek dodatkowej płatności, według jakiegokolwiek klauzuli warunków kontraktu lub z innego tytułu w związku z kontraktem, powinien powiadomić inżyniera kontraktu, opisując wydarzenie lub okoliczności powodujące roszczenie nie później niż 28 dni po tym, gdy dowiedział się lub powinien był się dowiedzieć o tym wydarzeniu lub okoliczności. Jeżeli wykonawca nie powiadomi inżyniera o roszczeniu w ciągu 28 dni, nie będzie uprawniony do dodatkowej płatności, a zamawiający będzie zwolniony z całej odpowiedzialności w związku z takim roszczeniem.

⁵⁷ Dopuszczalność zastrzeżenia w umowie terminów zawitych, których niezachowanie powoduje utratę określonych umownych uprawnień, w tym w zakresie obowiązków notyfikacyjnych i aktów staranności, na gruncie zasady swobody (art. 353¹ k.c.) była od dawna akceptowana w orzecznictwie – zob. m.in. wyroki SN: z 30.06.1980 r., I CR 206/80, OSNC 1981/4, poz. 63; z 20.09.2007 r., II CSK 241/07, LEX nr 487506; z 3.02.2011 r., I CSK 282/10, LEX nr 798229.

Skoro termin na dokonanie powiadomienia i skutek w postaci wygaśnięcia roszczenia zostały – w ramach zasady swobody umów – zastrzeżone przez strony w umowie, konstrukcja ta różni się od ustawowych terminów zawitych, a tym bardziej od terminów przedawnienia. W konsekwencji art. 119 k.c., zgodnie z którym terminy przedawnienia nie mogą być skracane ani przedłużane przez czynność prawną, nie znajduje zastosowania. Powoduje to, że umowy nie należy uznać za sprzeczną z ustawą, a przez to nieważną na podstawie art. 58 § 1 k.c.⁵⁸

Artykuł 353¹ w zw. z art. 56 § 1 k.c. pozwala jednak na badanie skuteczności zastrzeżenia skutku utraty roszczenia w odniesieniu do konkretnego przypadku – na gruncie stosunku prawnego, w którym zastrzeżenie to zawarto⁵⁹. W rezultacie postanowienie umowy przewidujące termin zbyt krótki (tzn. skrócony w porównaniu do Warunków Ogólnych FIDIC i niedający stronie *in casu* realnej szansy na powiadomienie o roszczeniu) może – jako sprzeczne z zasadami współżycia społecznego – zostać uznane za nieważne. W takim przypadku skutki braku powiadomienia o roszczeniu nie wystąpią i roszczenie materialnoprawne z upływem takiego terminu nie wygaśnie.

Ponadto z orzecznictwa Sądu Najwyższego wynika, że umowny termin zawity (taki jak zastrzeżony w subkl. 20.1) dotyczy jedynie odpowiedzialności kontraktowej, a zatem może doprowadzić do wygaśnięcia roszczenia wynikającego z postanowień umowy. Nie pozbawia natomiast stron możliwości dochodzenia innych roszczeń na podstawie przepisów ustawy. Dotyczy to na przykład wywodzonego z art. 405 k.c. żądania zwrotu korzyści majątkowej, jaką uzyskał zamawiający kosztem wykonawcy w wyniku wykonania robót dodatkowych. Nie ma bowiem podstaw do przyjęcia, że subkl. 20.1 wyłącza odpowiedzialność opartą na przepisach o bezpodstawnym wzbogaceniu, które stanowią odrębną, ustawową, pozakontraktową podstawę odpowiedzialności i jej wyłączenie w drodze umowy (art. 473 k.c.) musiałoby być wyraźne i jednoznaczne⁶⁰.

2.9. Złote Zasady FIDIC. Próby przeciwdziałania niewłaściwym modyfikacjom Warunków Kontraktowych FIDIC

Warunki Kontraktowe FIDIC opierają się na zasadzie wyważonego rozkładu ryzyk kontraktowych między zamawiającym a wykonawcą oraz zrównoważonego podejścia do godzenia uzasadnionych oczekiwań każdej ze stron. Warunki Ogólne – których zakres zastosowania jest z założenia uniwersalny – wymagają uzupełnienia Warunkami Szczególnymi. Te ostatnie regulują w szczególności rozmaite kwestie odzwierciedlające indywidualne wymogi związane z lokalizacją inwestycji, branżą czy specyfiką przed-

⁵⁸ Wyrok SN z 17.03.2022 r., II CSKP 217/22, wraz z glosami A. Szlęzaka, OSP 2022/12, poz. 104, s. 46 oraz M. Depy, „Glosa” 2024/2, s. 45.

⁵⁹ Wyrok SN z 23.03.2017 r., V CSK 449/16.

⁶⁰ Wyrok SN z 23.03.2017 r., V CSK 449/16.

sięwzięcia. Warunki Szczególne są też niekiedy niezbędne dla zapewnienia zgodności z przepisami prawa – publicznego lub prywatnego o charakterze imperatywnym. Przykłady z różnych krajów wskazują jednak, że w nader licznych przypadkach Warunki Szczególne wprowadzają zmiany, które okazują się sprzeczne z podstawowymi założeniami Warunków Kontraktowych FIDIC. Nasuwa to szereg problemów i wątpliwości; z punktu widzenia FIDIC wiele z nich sprowadza się do pytania, czy Federacja powinna reagować na takie praktyki, a jeżeli tak – to w jaki sposób.

W celu promowania korzystania z Warunków Kontraktowych FIDIC przy zachowaniu ich oryginalnego zrównoważonego charakteru, Federacja FIDIC powołała w kwietniu 2016 r. Grupę Zadaniową nr 15 (*Task Group 15*) w celu określenia kluczowych cech Warunków Kontraktowych FIDIC, które nie powinny być modyfikowane, jeżeli warunki te nadal mają być uznawane za „Kontrakt FIDIC”. Opublikowano je w 2019 r. jako pięć Złotych Zasad FIDIC (*FIDIC Golden Principles*)⁶¹.

Zgodnie z pierwszą Złotą Zasadą kompetencje, prawa, obowiązki, funkcje i zakresy odpowiedzialności podmiotów określonych w umowie zawartej zgodnie z wzorcem FIDIC muszą co do zasady odpowiadać Warunkom Ogólnym. Warunki Kontraktowe FIDIC – podobnie jak inne umowy dotyczące realizacji dużych przedsięwzięć budowlanych – regulują nie tylko pozycję prawną ich stron: zamawiającego-inwestora i wykonawcy, lecz również pośrednio innych podmiotów, w szczególności inżyniera kontraktu i podwykonawców (w skrócie określanych zbiorczo „Uczestnikami Kontraktu”, ang. *Contract Participants*). Podmioty te mają swoje kontraktowo określone i współzależne role, kompetencje i obowiązki, które są istotne dla efektywnego zarządzania i właściwej realizacji kontraktu. W przypadku Czerwonej, Różowej i Żółtej Księgi FIDIC niezbędne jest wyznaczenie inżyniera kontraktu posiadającego odpowiednie odrębne kompetencje oraz zasoby niezbędne dla właściwego wykonywania swojej roli, tak jak została ona określona w Warunkach Ogólnych. Inżynier powinien wykonywać swoją rolę kontraktową, w szczególności dokonywać uzgodnień lub ustaleń, obiektywnie, biorąc pod uwagę wszystkie istotne okoliczności i zgodnie z Warunkami Kontraktu. To oznacza m.in., że inżynier kontraktu nie może dokonywać ustaleń, kierując się wyłącznie interesami zamawiającego, bez należytego uwzględnienia praw wykonawcy. Podobnie w przypadku Srebrnej Księgi przedstawiciel zamawiającego (o ile zostaje wyznaczony) powinien mieć odpowiednie kompetencje umożliwiające mu należyte wykonywanie jego roli oraz powinien wykonywać je w taki sposób, by umożliwić wykonawcy korzystanie z jego uprawnień kontraktowych.

Zgodnie z drugą Złotą Zasadą Warunki Szczególne powinny zostać zredagowane w sposób klarowny i jednoznaczny. Warunki Ogólne FIDIC powstały w wyniku wieloletniego zaangażowania szerokiego grona specjalistów i praktyków. Jednymi z najważniejszych osiągnięć tej pracy są spójność, klarowność i jednoznaczność ich postanowień. Taka

⁶¹ FIDIC Golden Principles (2019), https://fidic.org/sites/default/files/_golden_principles_1_12.pdf.

redakcja postanowień umownych jest kluczowa dla zapewnienia, by wszyscy Uczestnicy Kontraktu właściwie rozumieli swoje role i obowiązki i by mogli je wykonywać należycie, a także w ten sam sposób korzystać ze swoich praw. Jak pokazuje doświadczenie, Warunkom Szczególnym nie zawsze można przypisać te same przymioty. Nader często okazują się wewnętrznie sprzeczne, niezgodne z Warunkami Ogólnymi lub zredagowane w sposób nieprzemysłany, niezgodny z terminologią Warunków Ogólnych itp. Nie ulega wątpliwości, że postanowienia Kontraktu FIDIC jako całość będą klarowne i jednoznaczne, tylko jeżeli Warunki Szczególne – które modyfikują i uzupełniają Warunki Ogólne – będą z nimi harmonijnie skorelowane i uważnie zredagowane.

Zgodnie z trzecią Złotą Zasadą, Warunki Szczególne nie mogą być sprzeczne z rozkładem ryzyk i korzyści przewidzianym w Warunkach Ogólnych. Sprawiedliwy i wyważony rozkład ryzyk kontraktowych przy opracowywaniu postanowień kontraktowych jest powszechnie uznawany za najbardziej odpowiedni sposób minimalizowania prawdopodobieństwa, że realizacja kontraktu doprowadzi do powstawania sporów, zagrażając skutecznemu osiągnięciu celów kontraktu.

Czwarta Złota Zasada FIDIC przewiduje, że Warunki Szczególne powinny przyznawać rozsądny czas na wykonywanie ich praw i obowiązków określonych w Kontrakcie. Terminy wskazane w rozmaitych postanowieniach Warunków Ogólnych zostały ukształtowane jako wypracowane w drodze wieloletniej ewolucji, na podstawie różnych międzynarodowych doświadczeń, i odzwierciedlające konsensus co do równowagi między różnymi interesami Uczestników Kontraktu. Uznaje się, że odpowiadają one standardom co do tego, jaki czas jest niezbędny, by wykonać oznaczone obowiązki bez zbędnej zwłoki. Zarówno skracanie, jak i przedłużanie terminów określonych w Warunkach Ogólnych może prowadzić do faktycznego odebrania uprawnień kontraktowych. Przykładowo praktyka nadmiernego wydłużania terminów do wydawania przejściowych świadectw płatności prowadzi do odraczania płatności i zakłócania płynności finansowej po stronie wykonawcy.

Wreszcie, ostatnia piąta Złota Zasada FIDIC podkreśla znaczenie rozjemstwa. Wszystkie spory powinny być kierowane do komisji rozjemczej w celu uzyskania warunkowo wiążącej decyzji przed ewentualnym przekazaniem ich do rozstrzygnięcia w drodze arbitrażu.

3. Dowód z opinii biegłego z uwzględnieniem odrębności w postępowaniu arbitrażowym

3.1. Uwagi wprowadzające

Problemy związane z przeprowadzaniem dowodów z opinii biegłych w postępowaniach sądowych, w szczególności w sporach budowlanych, są od dawna znane i dobrze zdiag-

nozowane⁶². Wydatnie przyczyniają się do przewlekłości postępowań i krytycznej oceny działalności wymiaru sprawiedliwości. Stanowią też podstawę skarg do Europejskiego Trybunału Praw Człowieka i orzecznictwa strasburskiego potwierdzającego naruszenie przez Polskę praw człowieka (prawa do sądu)⁶³. Z perspektywy racjonalnych oczekiwań uczestników postępowań sądowych trudno zaakceptować, by czas oczekiwania na opinię biegłego był liczony nie w miesiącach, lecz w latach – tym bardziej, gdy jej merytoryczna ocena nader często pozostawia wiele do życzenia⁶⁴. Pomimo że od dawna mówi się o potrzebie reformy, to jej perspektywa ciągle pozostaje niepewna⁶⁵. Podzielone też pozostają opinie, czy wprowadzenie Komisji Certyfikacyjnej Biegłych Sądowych i Instytucji Opiniujących oraz Krajowego Rejestru Biegłych Sądowych i Instytucji Opiniujących, a także inne rozwiązania przewidziane w ogłoszonym w 2025 r. projekcie ustawy o biegłych w postępowaniu sądowym oraz w innych postępowaniach prowadzonych na podstawie ustaw⁶⁶ okażą się panaceum na dobrze znane dolegliwości. Ze względu na charakter niniejszej publikacji, jej ograniczone ramy nie pozwalają na szczegółową ocenę projektowanych rozwiązań. Konieczne jest jednak podkreślenie, że – nadal niewykorzystanym – źródłem wartościowych inspiracji dla reformy przepisów sądowych jest (a przynajmniej powinna być) praktyka arbitrażowa. Przedstawione poniżej rozwiązania dotyczące sposobu przeprowadzania dowodu z opinii biegłego w arbitrażu mogą i powinny być źródłem rozważań *de lege ferenda* w omawianym zakresie. Sądy arbitrażowe – jako sądy prywatne – muszą w jeszcze większym stopniu niż sądy powszechne zabiegać o zaufanie uczestników obrotu prawnego. Jedną z przesłanek

⁶² Omawiana problematyka jest przedmiotem zarówno publikacji naukowych, analiz praktyki sądowej, jak i publicystyki prawniczej – zob. np. M. Czabański, *Pozycja biegłych sądowych w wybranych krajach europejskich*, Warszawa 2006; P. Ostaszewski, J. Klimczak, J. Włodarczyk-Madejska, K. Joński, *Biegły w postępowaniu sądowym. Kompleksowy obraz systemu w świetle badań aktowych, ankietowych, statystycznych i ekonomicznych*, Warszawa 2016; A. Partyk, *Współpraca biegłych sądowych i sądów w sprawach cywilnych. O perspektywach nowoczesnych usprawnień* [w:] *Rozstrzyganie spraw cywilnych. Aktualne wyzwania i perspektywy*, red. M. Białecki, S. Kotas-Turoboyska, F. Manikowski, J. Słyk, E. Szczepanowska, Warszawa 2022, s. 359; D. Dudek, *Biegły sądowy i opaska na oczach Temidy* [w:] *Per aspera ad astra. Księga jubileuszowa Wojciecha Kotowskiego*, red. B. Sygit, Warszawa 2023, s. 179; K. Eichstaedt, *Biegły sądowy dziś i jutro: rozważania na temat instytucji biegłego sądowego (zagadnienia wybrane)*, PS 2025/1, s. 39; M. Mikowski, *Nie tylko wzrost wynagrodzeń. Jak mają się zmienić przepisy o biegłych sądowych?*, „Rzeczpospolita” z 22.07.2025 r.

⁶³ Europejski Trybunał Praw Człowieka wielokrotnie stwierdzał naruszenie przez Polskę art. 6 ust. 1 EKPC w zw. z przewlekłością postępowań; por. np. P. Złamańczuk, *Odpowiedzialność państwa za przewlekłość postępowania w procesach medycznych przed Europejskim Trybunałem Praw Człowieka*, PiP 2017/4, s. 12; J. Uniejewski, *Niedostrzegany element. Biegły sądowy w systemie gwarancji prawa do sądu w świetle orzecznictwa Europejskiego Trybunału Praw Człowieka* [w:] *Dylematy wokół prawa do sądu*, red. J. Ciapała, R. Piszko, A. Pyrzyńska, Warszawa 2022, s. 267.

⁶⁴ Por. wypowiedzi praktyków zilustrowane niekiedy sarkastycznymi komentarzami – np. „Ilu pseudobiegłych, tyle pseudoopinii”, „dobry biegły jak Yeti”, „opinia biegłego od ręki, 12 miesięcy oczekiwania” – cytowane przez M. Mikowskiego, *Nie tylko wzrost...*

⁶⁵ Projekt ustawy o biegłych sądowych oraz instytucjach opiniujących został wpisany do wykazu prac legislacyjnych rządu 21.07.2025 r., ale prawdopodobna data wejścia w życie ustawy to dopiero 1.01.2027 r. – M. Mikowski, *Nie tylko wzrost...*

⁶⁶ Projekt ustawy został opublikowany na stronie: https://orka.sejm.gov.pl/proc6.nsf/projekty/667_p.htm (dostęp: 3.12.2025 r.).

budowy tego zaufania jest wysoki poziom orzecznictwa wynikający z kompetencji, rzetelności i sprawności arbitrów, pełnomocników oraz biegłych. Rola tych ostatnich w wielu przypadkach jest kluczowa, a dowód z opinii biegłego decyduje o rozstrzygnięciu sporu.

3.2. Źródła norm dotyczących udziału biegłych w sporach budowlanych

De lege lata w polskim prawie brak aktu prawnego rangi ustawowej, który normowałby w sposób kompleksowy zasady wydawania opinii przez biegłych. Ustawy regulujące podstawowe tryby prowadzenia postępowań – w szczególności art. 278 i n. k.p.c., z zastrzeżeniem traktowania sporów budowlanych jako spraw gospodarczych (art. 458² § 1 pkt 5 k.p.c.) – zawierają w tym zakresie jedynie normy dotyczące procedury i przesłanek zasięgania opinii. To samo dotyczy sporządzania i wydawania opinii przez instytucje naukowe i specjalistyczne – niezależnie od formy prawnej, w jakiej prowadzą działalność opiniodawczą. Obowiązujące przepisy zawierają uregulowania fragmentaryczne i są niedostosowane do aktualnej sytuacji gospodarczej i obowiązującego systemu prawa⁶⁷. Krytycznie ocenia się regulacje dotyczące wynagrodzeń biegłych⁶⁸, a także inne rozproszone przepisy, w szczególności art. 157 ustawy z 27.07.2001 r. – Prawo o ustroju sądów powszechnych⁶⁹ oraz wydane na podstawie art. 157 § 2 tej ustawy rozporządzenie Ministra Sprawiedliwości z 24.01.2005 r. w sprawie biegłych sądowych⁷⁰.

Zgodnie z projektem ustawy o biegłych w postępowaniu sądowym oraz w innych postępowaniach prowadzonych na podstawie ustaw planowane jest kompleksowe normatywne ujęcie problematyki biegłych. W ocenie autorów projektu dotychczasowy sposób naboru biegłych – na podstawie trybu przewidzianego w rozporządzeniu Ministra Sprawiedliwości z 24.01.2005 r. – nie gwarantuje ani ich fachowości, ani odpowiedzialności, ani też bezstronności. W projektowanej ustawie nacisk położono na wszechstronne sprawdzenie fachowości osób fizycznych oraz instytucji naukowych lub specjalistycznych ubiegających się o prawo do wydawania opinii w postępowaniach prowadzonych na podstawie ustawy. Projekt zakłada, że we wszystkich postępowaniach prowadzonych na podstawie ustaw wybór biegłych będzie następował wyłącznie z listy prowadzo-

⁶⁷ Uzasadnienie projektu ustawy o biegłych w postępowaniu sądowym oraz w innych postępowaniach prowadzonych na podstawie ustaw, https://orka.sejm.gov.pl/proc6.nsf/projekty/667_p.htm (dostęp: 3.12.2025 r.).

⁶⁸ Rozporządzenie Ministra Sprawiedliwości z 17.04.2024 r. w sprawie określenia stawek wynagrodzenia biegłych, taryf zryczałtowanych oraz sposobu dokumentowania wydatków niezbędnych dla wydania opinii w postępowaniu cywilnym (Dz.U. z 2025 r. poz. 1444). Wcześniej, aż do 2012 r., analogiczne zagadnienia regulował dekret z 26.10.1950 r. o należnościach świadków, biegłych, stron w postępowaniu sądowym (Dz.U. Nr 49, poz. 445 ze zm.), który był jednym z najstarszych obowiązujących w Polsce aktów prawnych.

⁶⁹ Dz.U. z 2024 r. poz. 334 ze zm.

⁷⁰ Dz.U. Nr 15, poz. 133.

nej przez Ministra Sprawiedliwości⁷¹. Należy odnotować, że takie ujęcie diametralnie odbiegałoby od obecnej praktyki sądów gospodarczych dotyczących powoływania biegłych *ad hoc*⁷², która niekiedy bywa jedynym racjonalnym sposobem skutecznego przeprowadzenia dowodu z opinii biegłego, w szczególności w sprawach złożonych lub wymagających wiedzy specjalnej w wysoce specjalistycznych dyscyplinach.

Podejście do roli biegłego w arbitrażu jest zgoła odmienne – oparte nie na sztywnym gorszej regulacji, lecz na przyznaniu pierwszeństwa inicjatywie stron, a w drugiej kolejności, kompetencjom sądu arbitrażowego. Tak jak arbitrem, tak i biegłym w postępowaniu arbitrażowym może być każdy, kto posiada odpowiednie kwalifikacje formalne (bezzstronność i niezależność) i materialne (wiedza specjalna), nawet jeżeli nigdy wcześniej nie występował w takim charakterze⁷³.

Reguł dotyczących udziału biegłych w arbitrażu należy poszukiwać poza ustawą⁷⁴ – w regulaminach arbitrażowych, umowach, zbiorach dobrych praktyk itp. Pomimo że mają zaledwie walor kontraktowy lub tzw. miękkiego prawa (*soft law*), są bardziej szczegółowe i praktyczne od przepisów ustawy. Do zbiorów takich reguł należą – poza regulaminami arbitrażowymi – m.in. Regulamin Międzynarodowego Stowarzyszenia Prawników (International Bar Association – IBA) dotyczący przeprowadzania dowodów w arbitrażu międzynarodowym⁷⁵, tzw. Reguły Praskie⁷⁶ oraz wytyczne i protokół dotyczący wykorzystania dowodu z opinii biegłych wyznaczonych przez strony w ar-

⁷¹ Uzasadnienie projektu ustawy o biegłych w postępowaniu sądowym oraz w innych postępowaniach prowadzonych na podstawie ustaw, https://orka.sejm.gov.pl/proc6.nsf/projekty/667_p.htm (dostęp: 3.12.2025 r.).

⁷² Na temat powoływania biegłych *ad hoc* zob. np. wyrok SN z 26.10.2011 r., III CSK 3/11, LEX nr 1110991, w którym SN wskazał m.in., że w razie zlecenia sporządzenia opinii osobie, która nie jest biegłym sądowym (biegły *ad hoc*), na sędzie spoczywa ciężar zweryfikowania kwalifikacji tej osoby.

⁷³ Por. art. 1170 § 1 k.p.c. Na podobieństwo pojęcia tzw. arbitrażu *ad hoc*, nie tylko arbitrow, ale też biegłych powołanych wyłącznie do konkretnej sprawy trafnie nazywa się w skrócie „biegłymi *ad hoc*”.

⁷⁴ Z zastrzeżeniem art. 1191 § 2 i 3 k.p.c., zgodnie z którymi w braku odmiennego uzgodnienia stron, sąd polubowny może wyznaczyć biegłego lub biegłych w celu zasięgnięcia ich opinii oraz zażądać od strony dostarczenia biegłemu odpowiednich informacji lub przedstawienia mu albo udostępnienia do zbadania dokumentów lub innych przedmiotów. Na żądanie strony lub jeżeli sąd polubowny uzna to za konieczne, biegły po przedstawieniu swojej pisemnej lub ustnej opinii uczestniczy w rozprawie, w toku której strony mogą zadawać mu pytania oraz żądać wyjaśnień. Natomiast do biegłych w arbitrażu nie stosuje się przepisów części pierwszej (zwłaszcza art. 278–291) Kodeksu postępowania cywilnego ani żadnych innych przepisów o biegłych sądowych.

⁷⁵ IBA Rules on the Taking of Evidence in International Arbitration – Regulamin został zatwierdzony przez Radę Międzynarodowego Stowarzyszenia Prawników w dniu 17.12.2020 r. Jego poprzednia wersja została przyjęta dekadę wcześniej (29.05.2010 r.), <https://www.ibanet.org/MediaHandler?id=def0807b-9fec-43ef-b624-f2cb2af7cf7b> (dostęp: 2.12.2025 r.) – tzw. Regulamin Dowodowy IBA.

⁷⁶ Rules on the Efficient Conduct of Proceedings in International Arbitration (Prague Rules) z 2018 r., <https://praguerules.com/upload/medialibrary/9dc9dc31ba7799e26473d92961d926948c9.pdf> (dostęp: 2.12.2025 r.).

bitrażu międzynarodowym (Protokół CI Arb) opracowane przez Chartered Institute of Arbitrators (CI Arb)⁷⁷.

Najobszerniejszym zbiorem dobrych praktyk związanych z przeprowadzaniem dowodu z opinii biegłego w języku polskim pozostaje raport zatytułowany *Dowód z opinii biegłego w postępowaniu arbitrażowym*⁷⁸ opublikowany przez Komisję ds. Arbitrażu Naczelnej Rady Adwokackiej (tzw. Raport Komisji NRA). Raport przedstawia reguły i doświadczenia z różnych państw i tradycji prawnych, proponując jednocześnie wnioski – ujęte przede wszystkim w postaci piętnastu reguł – dla praktyki krajowej. Zawarte w nich standardy – związane z przeprowadzaniem dowodu z opinii biegłego w arbitrażu – zasługują na uwagę nie tylko w kontekście postępowań arbitrażowych. Niektóre z nich stanowią również cenne wskazówki i inspiracje dla praktyki sądowej.

3.3. Wiadomości specjalne i rola biegłego

Dowód z opinii biegłego przeprowadza się w sprawach wymagających wiadomości specjalnych. Biegły może je posiadać zarówno w wyniku przygotowania teoretycznego i działalności o charakterze naukowym, jak i wykonywanej w danej dziedzinie pracy i nabytych stąd umiejętności oceny występujących tam zagadnień⁷⁹. Sąd może korzystać z opinii biegłego wyspecjalizowanego w konkretnej dziedzinie, aby ustalić lub ocenić okoliczności sprawy na podstawie posiadanych przez biegłego wiadomości fachowych, doświadczenia zawodowego i zasad logiki⁸⁰.

W pewnych sytuacjach samo dokonanie ustaleń faktycznych wymaga wiadomości specjalnych, a nawet dysponowania odpowiednią aparaturą badawczą, np. w razie analizy wytrzymałości materiału lub składu chemicznego substancji⁸¹ albo ustalenia wartości rynkowej robót budowlanych, materiałów czy usług. Biegli mogą być też pośrednikami sądu w dokonywaniu ustaleń faktycznych. Przykładowo w razie badania wad obiektu budowlanego, to biegły dokonuje oględzin, ustalając jego stan, i na tej podstawie sporządza opinię. Oględziny mogą też zostać przeprowadzane przez sąd z udziałem bie-

⁷⁷ CI Arb Protocol for Use of Party-Appointed Expert Witnesses in International Arbitration; <https://www.ciarb.org/media/zvijl3kx/7-party-appointed-and-tribunal-appointed-expert-witnesses-in-international-arbitration-2015.pdf> (dostęp: 2.12.2025 r.).

⁷⁸ Autorami Raportu byli członkowie Komisji NRA ds. Arbitrażu: Rafał Kos, Bartosz Krużewski, Maciej Łaszczuk, Małgorzata Modzelewska de Raad, Rafał Morek, Paweł Pietkiewicz, Wojciech Sadowski, Małgorzata Surdek, Justyna Szpara. Raport został wydany jako suplement do nr. 2016/11 czasopisma Adwokatury Polskiej „Palestra”.

⁷⁹ Wyrok SN z 17.10.1985 r., I CR 271/85, OSNC 1986/10, poz. 156.

⁸⁰ Wyrok SA we Wrocławiu z 29.05.2020 r., I ACa 1516/19, LEX nr 3456311.

⁸¹ Por. wyrok SN z 20.06.1984 r., II CR 197/84, LEX nr 3032; zob. też wyrok SN z 24.04.2018 r., V CSK 366/17, LEX nr 2483721.

głego (art. 292 k.p.c.)⁸²; w każdym jednak przypadku konieczne jest zagwarantowanie udziału w nich obu stronom⁸³. W tych wypadkach ustalenia faktyczne w zakresie stanu technicznego danego przedmiotu są dokonywane na podstawie opinii biegłego. Biegły „zastępuje” sąd w dokonywaniu spostrzeżeń i gromadzeniu wiedzy o faktach. W innych jeszcze sprawach zadaniem biegłego jest przeanalizowanie zgromadzonego już w sprawie materiału dowodowego i poczynienie na tej podstawie określonych ustaleń. Tak jest np. w wypadku biegłego, który ma dokonać weryfikacji dowodów z dokumentów dotyczących rozliczenia kosztów realizacji robót budowlanych, na które mogą się składać tysiące faktur, wyciągi z ksiąg rachunkowych, potwierdzenia płatności i operacji na rachunku bankowym, zeznania świadków itp.⁸⁴

Odrębnego omówienia wymaga problem korzystania z opinii biegłego co do wiadomości specjalnych, gdy takie wiadomości posiada sam zespół orzekający. Jako zasadę, zarówno w procesie cywilnym, jak i arbitrażu, należy przyjąć, że dowód z opinii biegłego – co do wiadomości specjalnych – jest konieczny⁸⁵. W zakresie wymagającym wiedzy specjalnej sąd powinien posłużyć się szczególnym dowodem, jakim jest opinia biegłego. Nie może w tym zakresie korzystać z innych środków dowodowych ani dokonywać oceny według własnej wiedzy⁸⁶. Odmienne stanowisko pozbawiłoby strony możliwości stawiania pytań i krytyki określonego poglądu, a ponadto prowadziłoby do niedopuszczalnego połączenia funkcji sędziego i biegłego⁸⁷. Jeżeli do poczynienia ustaleń istotnych dla rozstrzygnięcia sprawy potrzebne są wiadomości specjalne, sąd nie powinien dokonywać ich sam, nawet gdyby miał w tej dziedzinie odpowiednie kwalifikacje merytoryczne. Posiadanie takich kompetencji natomiast oczywiście jest co do zasady pożądane, bowiem ułatwia zrozumienie i ocenę opinii biegłego.

Podobnie, nieprawidłowe byłoby łączenie ról procesowych biegłego i świadka. Rolą świadka, nawet jeśli posiada wiadomości specjalne, jest wyłącznie przedstawienie informacji o faktach, a nie własnych opinii co do problemów pozostających domeną opinii biegłego⁸⁸.

⁸² Co do dobrych praktyk w zakresie przeprowadzenia dowodu z oględzin w arbitrażu – zob. IBA Arbitration Committee, Site Visit Model Protocol for International Arbitration, <https://www.ibanet.org/Site-Visit-Model-Protocol-for-International-Arbitration> (dostęp: 2.12.2025 r.).

⁸³ Zob. np. art. 7 *in fine* Regulaminu Dowodowego IBA.

⁸⁴ Oczywiście nie wszystkie dokumenty dotyczące kwestii finansowych wymagają przeprowadzenia analizy przez biegłego ze specjalnością z zakresu rachunkowości. Jeżeli są wystarczająco zrozumiałe, sąd może samodzielnie wyinterpretować z nich potrzebne dane, rezygnując tym samym z powołania biegłego w tym zakresie (tak postanowienie SN z 22.05.2019 r., II UK 186/18, LEX nr 2671059).

⁸⁵ Tak m.in. SN w wyrokach: z 18.07.1975 r., I CR 331/75, LEX nr 7729; z 18.09.2014 r., I UK 22/14, LEX nr 1545137 oraz z 12.06.2015 r., II CSK 450/14, LEX nr 1754049.

⁸⁶ Tak m.in. wyrok SN z 19.12.1990 r., I PR 148/90, LEX nr 5319 z głosem S. Dalki, OSP 1991/11–12, poz. 300.

⁸⁷ Por. wyrok SN z 26.10.2006 r., I CSK 166/06, LEX nr 209297.

⁸⁸ Inny jest cel prowadzenia dowodu z zeznań świadka i dowodu z opinii biegłego. Pierwszy z tych dowodów służy ustaleniu faktów (art. 227 k.p.c.). Natomiast sąd powołuje biegłego w kwestiach wymagających wiadomości specjalnych (art. 278 § 1 k.p.c.), a zatem przede wszystkim w celu oceny tych faktów. Jak trafnie

3.4. Zakresy specjalizacji biegłych w sporach budowlanych

Zakres wiadomości specjalnych ulega ciągłym zmianom odpowiednio do rozwoju nauki i techniki oraz innych dziedzin wiedzy, postępującej specjalizacji naukowej i ogólnego wzrostu poziomu wiedzy⁸⁹. Eksperti wpisani na listy biegłych sądowych prowadzone przez Prezesów Sądów Okręgowych w dziedzinie „budownictwo” wskazują przykładowo następujące – na ogół szeroko sformułowane – specjalności: konstrukcyjno-budowlana, budownictwo ogólne, drogowa, kolejowa, sieci i instalacje sanitarne, urządzenia ciepłne, gazowe, kanalizacyjne, wodociągowe, bezpieczeństwo i higiena pracy przy wykonywaniu robót budowlanych, organizacja i zarządzanie w budownictwie, technologia i organizacja procesów budowlanych, roboty wykończeniowe, proces inwestycyjny, kontrola techniczna utrzymania obiektów budowlanych, diagnostyka techniczna obiektów budowlanych, inwentaryzacja wykonanych robót budowlanych⁹⁰.

W praktyce obszary specjalizacji biegłych charakterystyczne dla sporów budowlanych obejmują m.in.:

- a) planowanie i opóźnienia (*delay analysis*) – biegłymi w tym zakresie są m.in. inżynierowie-planiści sporządzający analizy tzw. ścieżki krytycznej⁹¹, programowania budowy, opóźnień równoległych (*concurrent delay*), modelowania scenariuszowego wpływu zdarzeń zakłóceńowych na harmonogram robót oraz analiz typu *as-planned/as-built*⁹²;
- b) kalkulacje kosztów i wyliczenia finansowe roszczeń (*quantum*) – specjaliści ds. kosztów, *quantity surveyors* (QS), tzw. rozliczeniowcy, oceniający wysokość roszczeń z tytułu dodatkowych robót, kosztów przedłużonego utrzymania budowy (*prolongation costs*), utracone korzyści, waloryzację cen materiałów i usług itp.;
- c) geotechnikę i warunki gruntowo-wodne – geolodzy i geotechnicy badający nieprzewidziane warunki podłoża, stateczność skarp, nasypów i wykopów, moduły ścisłości gruntu, posadowienia obiektów i fundamentowania specjalnego (pale, mikropale, kotwy) itp.;

wskazał SA w Katowicach w wyroku z 22.05.2017 r., V ACa 53/16, LEX nr 2307612, rolę świadka, nawet jeśli posiada wiadomości specjalne, jest wyłącznie przedstawienie informacji o faktach, a nie własnych opinii co do problemów pozostających domeną opinii biegłego. Ustawodawca zakazuje łączenia tych dwóch ról procesowych, co znajduje wyraz w nałożonym na biegłego obowiązku zachowania bezstronności (art. 281, 282 § 1 k.p.c.), której od świadków się nie wymaga. Por. również wyrok SA w Białymstoku z 3.04.2014 r., I ACa 885/13, LEX nr 1451601.

⁸⁹ Postanowienie SN z 27.04.2017 r., III CSK 341/16, LEX nr 2311191.

⁹⁰ Tak np. lista biegłych sądowych udostępniona na stronie internetowej Sądu Okręgowego w Warszawie, <https://bip.warszawa.so.gov.pl/arttykul/237/84/biegli-sadowi> (dostęp: 2.12.2025 r.).

⁹¹ Por. wyrok SN z 27.04.2023 r., II CSKP 70/23, LEX nr 3557226.

⁹² E. Youssi, *A Combined Method of Collapsed As-Built and Impact As Planned Delay Analysis Methods For Construction Projects*, „Journal of Advanced Engineering Trends” 2024/43(2), s. 305.

- d) konstrukcje żelbetowe i stalowe – inżynierowie-konstruktorzy analizujący nośność, zmęczenie materiału, korozję, diagnostykę pęknięć, złączy spawanych i montażu prefabrykatów;
- e) instalacje mechaniczne, elektryczne, HVAC⁹³ i inne;
- f) technologię i organizację robót – inżynierowie produkcji budowlanej oceniający prawidłowość doboru technologii, sekwencjonowania prac i logistyki na placu budowy oraz specjaliści BIM⁹⁴ analizujący modele 3D/4D pod kątem kolizji i optymalizacji przebiegu robót itd.;
- g) ekspertyzy materiałowe i badania laboratoryjne – chemicy budowlani badający receptury betonu, mas bitumicznych, dodatki mineralne, wytrzymałość próbek oraz specjaliści od korozji, powłok malarskich i jakości spoin itp.;
- h) tzw. *forensic accounting* – biegli rewidenci i księgowi śledczy identyfikujący nadużycia w fakturowaniu, rozliczeniach oraz przepływach finansowych;
- i) ochronę środowiska i gospodarkę odpadami – eksperci oceniający zgodność realizacji z decyzjami środowiskowymi, emisjami hałasu, gospodarką wodno-ściekową; specjaliści ds. rekultywacji gruntów i gospodarki masami ziemnymi skażonymi itp.;
- j) bezpieczeństwo i higienę pracy (BHP) – biegli analizujący przyczyny wypadków na budowie oraz przestrzeganie norm bezpieczeństwa;
- k) energetykę i urządzenia procesowe – specjaliści od kotłów, turbin, systemów ciśnieniowych, eksperci w zakresie testów wydajności (*performance testing*) bloków energetycznych itp.;
- l) wady i ocenę jakości;
- m) technologie informacyjne i cyberbezpieczeństwo obiektów (*smart buildings*) – biegli od systemów BMS⁹⁵, SCADA⁹⁶, IoT⁹⁷ oraz zabezpieczeń sieci przemysłowych.

Powyższy katalog nie jest zamknięty; dobór biegłych zależy od specyfiki inwestycji i charakteru spornej materii. W praktyce arbitrażowej i sądowej często powołuje się równocześnie kilku ekspertów (zespół biegłych), aby całościowo objąć wszystkie aspekty techniczne, kosztowe i terminowe danego sporu budowlanego.

⁹³ Instalacje HVAC obejmują: ogrzewanie (*heating*), wentylację (*ventilation*) i klimatyzację (*air conditioning*).

⁹⁴ BIM (Building Information Modeling) to nowoczesna, cyfrowa metodyka zarządzania procesem inwestycyjnym, która polega na tworzeniu i wykorzystywaniu wirtualnego, trójwymiarowego modelu obiektu budowlanego („cyfrowego bliźniaka”) zawierającego kompletne informacje o nim.

⁹⁵ BMS (Building Management System) to system zarządzania budynkiem.

⁹⁶ SCADA (Supervisory Control And Data Acquisition) to system informatyczny, który służy do nadzorowania, sterowania i zbierania danych procesów technologicznych lub produkcyjnych.

⁹⁷ IoT oznacza Internet rzeczy, internet przedmiotów (skrót of ang. *internet of things*) – sieć przedmiotów, które mogą pośrednio albo bezpośrednio gromadzić, przetwarzać lub wymieniać dane za pośrednictwem instalacji elektrycznej inteligentnej KNX lub sieci komputerowej.

3.5. Biegli w praktyce sądowej – uwagi krytyczne

Wypowiedzi przedstawicieli doktryny i praktyki, a przede wszystkim badania empiryczne nie pozostawiają wątpliwości, że udział biegłych w postępowaniach przed sądami powszechnymi w Polsce od dawna jest obciążony licznymi dysfunkcjami. Z wyników ankiet przesłanych za pośrednictwem Ministerstwa Sprawiedliwości do 48 sądów okręgowych jeszcze przed dekadą wynikało, że: „jakość opinii uważana jest ogólnie za niezbyt zadowalającą, przede wszystkim dotyczy to fachowości biegłych, możliwości zrozumienia opinii, logiczności wyводу oraz czasu sporządzania opinii”⁹⁸. Ankietowani wskazywali m.in. na niedostateczną ilość informacji na temat biegłych znajdujących się na listach, brak jakiegokolwiek usystematyzowanego zbioru reguł czy „kodeksu zachowania” obowiązującego biegłych⁹⁹. O ile w wielu innych systemach prawnych możliwość pociągnięcia biegłych do odpowiedzialności dyscyplinarnej lub cywilnoprawnej nie budzi wątpliwości (przy czym często wymaga się obowiązkowego ubezpieczenia OC), w Polsce zdaje się dominować przekonanie, że w praktyce nie jest to realne, nawet w przypadku znacznej przewlekłości ich pracy czy słabej jakości opinii¹⁰⁰. O zauważalnej potrzebie podniesienia wymagań wobec biegłych sądowych świadczą również odpowiedzi na pytanie o „stworzenie jednolitego obowiązującego wszystkich biegłych sądowych kodeksu zachowania, którego nieprzestrzeganie wiązałoby się z sankcjami, w celu podwyższenia standardów etycznych” – 40% respondentów uważało, że byłoby to „bardzo sensowne”, zaś 50% – sensowne¹⁰¹.

Mechanizmy, które mają dyscyplinować biegłych w odniesieniu do błędów związanych z opiniowaniem czy opieszałością w działaniu, są wykorzystywane rzadko. Przykładowo przepisy przewidują, że prezes sądu może zwolnić daną osobę z funkcji biegłego, jeżeli nienależyte wykonuje swoje czynności¹⁰². Najwyższa Izba Kontroli stwierdziła, że prezesi sądów okręgowych sporadycznie korzystają z tego instrumentu¹⁰³. W raporcie

⁹⁸ *Analiza porównawcza przepisów dotyczących biegłych w państwach Austrii, Francji, Hiszpanii i Wielkiej Brytanii oraz analiza polskich regulacji dotyczących biegłych (I), analiza odpowiedzi polskich sądów na pytania zawarte w ankiecie (II) oraz ogólne zdefiniowanie zakresu rekomendacji mających na celu poprawę systemu obowiązującego w Polsce (III)*, Twinning Light Project: „Strengthening the Polish Justice System”, Twinning Reference Number: PL/06/IB/JH/02/TL, <http://1kns.pl/wp-content/uploads/2014/04/Biegli-w-EU-por%C3%B3wnanie.pdf> (dostęp: 2.12.2025 r.), s. 88.

⁹⁹ *Analiza porównawcza przepisów dotyczących biegłych...*, s. 88.

¹⁰⁰ *Analiza porównawcza przepisów dotyczących biegłych...*, s. 68 i in. Odpowiedzialność biegłego za sporządzoną opinię regulują m.in. art. 233 § 4 k.k. czy art. 549 § 1 k.s.h. Por. M. Habdas, M. Fras, *Należyta staranność biegłego sądowego w kontekście oceny wartości dowodowej opinii oraz odpowiedzialności prawnej biegłego* [w:] *Ius civile vigilantibus scriptum est. Księga jubileuszowa Profesora Adama Olejniczaka*, red. J. Haberko, J. Grykiel, K. Mularski, Warszawa 2022, s. 115; M. Fras, *Odpowiedzialność deliktowa biegłego za szkodę spowodowaną wydaniem nieprawdziwej lub nieprawidłowej opinii w postępowaniu sądowym. Rozważania na tle najnowszej judykatury*, „Gdańskie Studia Prawnicze” 2021/1(49), s. 66.

¹⁰¹ *Analiza porównawcza przepisów dotyczących biegłych...*, s. 83.

¹⁰² Zob. § 6 ust. 2 rozporządzenia w sprawie biegłych sądowych.

¹⁰³ Przykładowo w 2013 r. prezesi sądów zwolnili z powodu nienależytego wykonywania obowiązków zaledwie trzech biegłych.

zaznaczono, że znikomy odsetek biegłych zwolnionych z funkcji i ujawnione w trakcie kontroli zjawiska patologiczne świadczyły o braku właściwych mechanizmów nadzoru nad biegłymi sądowymi oraz nadzoru Ministra Sprawiedliwości nad prezesami sądów w tym zakresie¹⁰⁴.

Podobnie z badania przygotowanego na wspólne zlecenie Helsińskiej Fundacji Praw Człowieka oraz Polskiej Rady Biznesu¹⁰⁵ wynika, że dysfunkcyjny jest system wyłaniania biegłych w postępowaniach sądowych. Powszechnie wskazuje się, że nie gwarantuje on doboru kandydatów o wysokim poziomie merytorycznym ani bynajmniej nie przyciąga do wykonywania funkcji biegłego najlepszych specjalistów. Dysfunkcyjne są też narzędzia ewidencji biegłych i ich pracy. Mimo niskiego nieraz poziomu merytorycznego opinii, sądy traktują ten dowód jako szczególny, bardziej wiarygodny niż inne dowody. Autorzy opracowania wskazują na konieczność zmiany niekorzystnych nawyków sądów w zakresie doboru biegłych przez wzmocnienie kontrydiktoryjności w tym zakresie¹⁰⁶. Jednym z głównych źródeł problemu są niskie wynagrodzenia biegłych sądowych, określane przez komentatorów jako „żenujące”¹⁰⁷ (uwaga ta nie dotyczy biegłych *ad hoc*, których wynagrodzenia co do zasady odpowiadają stawkom rynkowym). Jednym z celów planowanej reformy ma być zwiększenie atrakcyjności funkcji biegłego i podniesienie jej prestiżu.

Problemy te mają charakter systemowy m.in. z tego względu, że w wypadkach wymagających wiadomości specjalnych (art. 278 § 1 k.p.c.) opinia biegłego jest konieczna i nie może zostać zastąpiona innymi środkami dowodowymi ani oceną według własnej wiedzy sądu. Ponadto w procesie cywilnym – odmiennie niż w arbitrażu¹⁰⁸ – prywatne opinie biegłych nie mogą zastąpić opinii biegłego powołanego przez sąd. Co więcej, sądy przyjmują, że „prywatne opinie nie mogą podważyć opinii biegłego sądowego”¹⁰⁹, co oznacza, iż strona, która nie zgadza się z niekorzystną dla siebie opinią, powinna co do zasady wnioskować o sporządzenie uzupełniającej opinii albo o dopuszczenie dowodu z opinii innego biegłego wyznaczonego przez sąd.

3.6. Przeprowadzanie dowodu z opinii biegłego w arbitrażu – podstawowe zasady

W arbitrażu, w szczególności w sporach budowlanych, podstawowe znaczenie ma inicjatywa stron – związana z zasadami kontrydiktoryjności i dyspozycyjności. Strony mogą

¹⁰⁴ NIK, *Funkcjonowanie biegłych w wymiarze sprawiedliwości*, 2015, <https://www.nik.gov.pl/plik/id,9608,vp,11856.pdf> (dostęp: 16.02.2026 r.).

¹⁰⁵ B. Grabowska, A. Pietryka, M. Wolny, *Biegli sądowi w Polsce*, Warszawa 2014, s. 3 i n.

¹⁰⁶ B. Grabowska, A. Pietryka, M. Wolny, *Biegli sądowi...*, s. 3 i n.

¹⁰⁷ M. Mikowski, *Nie tylko wzrost...*

¹⁰⁸ Zob. dalsze uwagi w pkt 3.6 poniżej.

¹⁰⁹ Postanowienie SN z 15.04.2025 r., II CSKP 1168/24, LEX nr 3851596.

uzgodnić, czy dowód z opinii biegłego *in casu* jest niezbędny, a jeżeli tak, to w jakim zakresie i w jaki sposób powinien zostać przeprowadzony. Dopiero jeżeli nie są w stanie w tym zakresie osiągnąć porozumienia, decyzje podejmuje arbitrzy¹¹⁰. Aktywność i wzajemna kontrola stron wynikająca z zasady kontrydiktoryjności obejmuje już etap poszukiwania kandydatów na biegłego, komunikacji z nimi w celu zweryfikowania ich niezależności i bezstronności, kompetencji, a także dostępności – zwłaszcza w kontekście odpowiednich terminów związanych z harmonogramem postępowania. Strony mają następnie wpływ na określanie treści postanowienia dowodowego (co pozwala lepiej sprecyzować zakres okoliczności, które mają być przedmiotem opinii biegłego), a także na przeprowadzanie dowodu i jego uzupełnianie, zarówno w formie pisemnej, jak i ustnej.

Tak jak w procesie cywilnym, bezzasadne oddalenie wniosku o dopuszczenie dowodu z opinii biegłego jest przedmiotem kontroli apelacyjnej¹¹¹, w arbitrażu przeprowadzenie przez sąd arbitrażowy postępowania z pominięciem zaoferowanego przez stronę dowodu może uzasadniać zarzut naruszenia podstawowych zasad postępowania w skardze o uchylenie wyroku arbitrażowego (art. 1206 § 1 pkt 4 k.p.c. w zw. z art. 1183 k.p.c.), jeżeli dowód ten był konieczny do rozstrzygnięcia sprawy¹¹².

Praktyka arbitrażowa jest wolna od wątpliwych funkcjonalnie ograniczeń znanych z sądów powszechnych. Tytułem przykładu, przeprowadzanie dowodu z opinii biegłego – dopiero po zakończeniu przesłuchania przez sąd wszystkich świadków – w wielu przypadkach jedynie niepotrzebnie przedłuża proces cywilny. Co więcej, udział biegłych w przesłuchaniach świadków bywa przydatny, pozwalając biegłym szybciej i lepiej zrozumieć *clue* powierzonego im zadania. Inną zasadniczą różnicą jest to, że w arbitrażu strony mogą przedstawiać opinie „własnych” biegłych (tzw. biegłych prywatnych), które – odmiennie niż w postępowaniach sądowych – nie są „degradowane” do rangi dowodu zaledwie z dokumentu prywatnego czy wręcz jedynie elementu stanowiska

¹¹⁰ Por. wyrok SN z 28.02.2019 r., V CSK 63/18, LEX nr 2626869.

¹¹¹ Por. art. 380 k.p.c., zgodnie z którym sąd drugiej instancji, na wniosek strony, rozpoznaje również te postanowienia sądu pierwszej instancji, które nie podlegały zaskarżeniu w drodze zażalenia, a miały wpływ na rozstrzygnięcie sprawy.

¹¹² Tak trafnie wyrok SA we Wrocławiu z 17.10.2017 r., I ACa 1109/17, LEX nr 2547143; zob. również późniejszy wyrok SN z 28.02.2019 r., V CSK 63/18, wydany na skutek skargi kasacyjnej w tej samej sprawie.

procesowej strony¹¹³, co oznacza niemal w każdym przypadku konieczność przeprowadzenia dowodu przez „biegłego sądowego”¹¹⁴.

Pomimo zarysowanych powyżej różnic, istota roli biegłego przed sądem i w arbitrażu jest tożsama. Biegli wspierają sędziów (arbitrów), wnosząc do postępowania specjalistyczną wiedzę w odniesieniu do oznaczonych zagadnień istotnych dla rozstrzygnięcia sprawy. Analogicznie jak w postępowaniu przed sądem powszechnym po dowód z opinii biegłego sięga się w postępowaniach wymagających wiedzy specjalnej. Dowód z opinii biegłego najczęściej służy dokonaniu oceny faktów ustalonych na podstawie innych dowodów albo niekwestionowanych przez strony. Biegli jednak nie zastępują sędziów w zakresie funkcji orzeczniczej, a jedynie uzupełniają materiał dowodowy. Obowiązkiem arbitrów jest dokonanie wszechstronnej i krytycznej oceny opinii biegłych. Wykonywanie funkcji orzeczniczej wymaga krytycznego myślenia – stałego wysiłku rewidowania twierdzeń, przekonań czy innej przypuszczalnej formy wiedzy w świetle dowodów ją wspierających i dalszych konkluzji, do których ona prowadzi.

Zarówno w postępowaniu sądowym, jak i arbitrażowym przyjmuje się analogiczne reguły, zgodnie z którymi dowód z opinii biegłego podlega ocenie na podstawie właściwych dla jej przedmiotu kryteriów zgodności z zasadami logiki i wiedzy powszechnej, podstaw teoretycznych opinii, a także sposobu motywowania oraz stopnia stanowczości wyrażonych w niej wniosków. Biegły wyraża opinię o części materiału dowodowego, nie dokonuje natomiast wszechstronnego rozważenia całości sprawy, co jest esencją roli sądu. Opinie biegłych, podobnie jak reszta materiału dowodowego, podlegają ocenie sądów, zgodnie z regułami dotyczącymi oceny dowodów¹¹⁵. Sąd ma obowiązek ocenić opinię biegłego w szczególności pod względem rzetelności i logiczności, a tym samym

¹¹³ W procesie cywilnym, jeżeli strona składa w toku procesu opinię prywatną i powołuje się na zawarte w niej twierdzenia i wnioski, opinia jest traktowana jako część argumentacji faktycznej i prawnej przytoczonej przez stronę, a więc umotywowane z punktu widzenia wiadomości specjalnych stanowisko strony (por. postanowienie SN z 14.06.2018 r., V CSK 349/17, LEX nr 2511925), ewentualnie jako dokument prywatny w rozumieniu art. 245 k.p.c. (tak SN w wyroku z 21.07.2016 r., II CSK 668/15, LEX nr 2202491), będący dowodem tego, że osoba, która podpisała się pod ekspertyzą, złożyła oświadczenie zawarte w jej treści. Nie stanowi natomiast dowodu w zakresie wiadomości specjalnych (postanowienia SN: z 17.07.2020 r., IV CSK 43/20, LEX nr 3081792; z 27.01.2021 r., V CSK 414/20, LEX nr 3119692). Taka kwalifikacja pozostaje aktualna również wówczas, gdy opinię sporządził na zlecenie strony biegły sądowy (wyrok SN z 29.09.1956 r., 3 CR 121/56, LEX nr 118929). Por. P. Ryłski, *Prywatna opinia biegłego w postępowaniu cywilnym – analiza prawnoporównawcza*, Warszawa 2009, <https://iws.gov.pl/wp-content/uploads/PDF/2009/PRAWO%20PRYWATNE/P-Ryłski-Prywatna-opinia-bieg%C5%82ego-w-post%C4%99powaniu-cywilnym-2009.pdf> (dostęp: 2.12.2025 r.).

¹¹⁴ W orzecznictwie sądowym przyjmuje się, że przeprowadzenie dowodu z opinii biegłego bądź opinii instytutu naukowego lub naukowo-badawczego jest jedynym przyjętym w przepisach o postępowaniu dowodowym sposobem rozstrzygnięcia w sprawach wymagających wiadomości specjalnych. Dowodu takiego nie może zatem zastąpić jakakolwiek prywatna ekspertyza, chyba że jej wnioski są akceptowane przez obie strony postępowania (wyrok SA w Szczecinie z 21.04.2016 r., I ACa 1111/15, LEX nr 2081586). Zob. więcej na ten temat w pkt 3.6 poniżej.

¹¹⁵ Por. postanowienie SN z 22.05.2024 r., II PSK 18/24, LEX nr 3730479.